

Batının Uygarlığı, Bizim Avrupalılığımız

Ali TARTANOĞLU^(*)

"Zengin arabasını dağdan aşırır, fakir düz ovada yolunu şaşırır"

"Dökme suyla kuyu dolmaz"

"Elden gelenle karın doymaz, o da vaktinde gelmez."

Türk Atasözleri

Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği, tuhaf biçimde tartışılmakta, en iyi niyetli yandaşları, "Avrupa Birliği üyeliğe kabul etmese bile, bu sa-yede hiç olmazsa Avrupa, yahut Batı değerlerine olabildiği kadar yaklaşmış oluruz; çünkü başka türlü bizim demokrat, insan haklarına saygılı, uygar bir ülke olmamız mümkün değil" gibi bir yaklaşım sergilemektedir.

Çünkü, dışarıda ve içeride hiç dile getirilmese de uygarlığın tüm unsur-larının, tüm iyi, güzel şeylerin Avrupa yahut Batı kaynaklı, tüm kötü, çirkin şeylerin ise Avrupa'nın, Batının dışına ait, hatta Batının bile sadece Avru-pa'dan, Avrupa'nın da sadece İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya'dan iba-ret olduğu iddiasına, hatta kör inancına dayanmaktadır.

Bu iddianın veya inancın Batılılarca, Avrupalılarca, özellikle de söz ko-nusu dört ülke tarafından sahiplenilmesi akılcı, ahlaki, insani, hayatın ve ta-rihin gerçeklerine tamamen aykırı ise de doğaldır. Ama Avrupalı olmadıkla-rı kesin olanlarca da bu denli iştihakla benimsenmesi ilginçtir.

Bu makalede, söz konusu yaklaşım, Avrupa'nın kendisine, Müslümanlı-ğa ve bu çerçevede Araplara ve Türklere bakışı ışığında değerlendirilmeye çalışılacaktır.

---

^(*) Gazeteci, yazar

Avrupalıların Kendine Hayranlığı

Bazı Batılı çevrelere göre "Avrupa", yalnızca "Batı Avrupa"dır; Bizans Avrupa'sı, Ortodoks Avrupa, Slav Avrupa'sı, Osmanlı Avrupa'sı, Balkan Avrupa'sı veya Sovyet Avrupa'sı, kısaca Doğu Avrupa daima sınırın ötesindedir (Davies, 1995: 44).

Montesquieu'ye göre "**Avrupa**" demek "**İlerleme**" demektir (Davies, 1995: 47).

Voltaire, 1751'de Avrupa'yı şöyle tanımlar: "*Çeşitli devletlere bölünmüş bir büyük cumhuriyet türü. (...) Hepsi de, dünyanın başka yerlerinde bilinmeyen, aynı kamu hukuku ve siyaset ilkelerine sahip...*" (Davies, 1995: 7).

Fransız tarihçi Ernest Renan'a göre "*Avrupa, düşünce ve sanatında Yunan, hukukunda Romalı ve dininde Musevi Hıristiyan'dır.*" (Davies, 1995: 44).

İngiliz şair T. S. Eliot, 1945'te "*Yunan, Roma, İsrail mirasını barındıran Hıristiyan geleneğinin*" önemini şöyle vurgular: "*Her biri kendi bağımsız kültürüne sahip halklar arasında bir ortak kültür yaratmanın başat yolu dindir. ... Avrupa'yı Avrupa yapan Hıristiyanlık ortak kültüründen söz ediyorum. ... Sanatımızın içinde geliştiği şey Hıristiyanlıktır; Avrupa hukukunun son döneme kadar içinde kökleştiği şey Hıristiyanlıktır. ... Bir Voltaire veya Nietzsche'yi ancak Hıristiyanlık kültürü yaratabilirdi.*" (Davies, 1995: 9).

Emperyal deneyimleri İngiliz'lere, Avrupa'ya Batıda esas olarak «büyük güçler», gerçekten hesaba alınmayan Doğuya ise esas olarak «küçük devletler» diye bakmayı öğretmiştir. **Londra'daki Albert Anıtı'nın çevresindeki heykeller arasında Avrupa'yı simgeleyen bir gurup heykel vardır. Sadece dört figürden oluşur: İngiltere, Almanya, Fransa ve İtalya** (Davies, 1995: 13).

Sadece Avrupalı olmayan uygarlıklar değil, Avrupa'nın bazı bölgeleri, özellikle doğu Avrupa da küçümsenir. Kendilerini «Batılı», özellikle İngiliz, Fransız, Alman ve Kuzey Amerikalı olarak görmeye hevesli tarihçilerce yapılan birçok «Avrupa uygarlığı» araştırması, sadece Yarımada'nın yine kendisinin setiği parçalarıyla ilgili konularla sınırlıdır. Polonya, Macaristan, Bohemya, Bizans, Balkanlar, Baltık devletleri, Beyaz Rusya, Ukrayna, Kırım veya Kafkasya gibi; Portekiz, İrlanda, İskoçya, İskandinavya da yoktur. Rusya bazen vardır, bazen yoktur (Davies, 1995: 1920).

Doğu ve Batının çok az ortak noktası olduğu, hatta hiç olmadığı; Avru-

pa'da DoğuBatı ayrımının doğal, değişmez farklılıklarla doğrulandığı, Batının üstün olduğunu; Batının tek başına Avrupa adına layık olduğu, durmadan ileri sürülür (Davies, 1995: 25).

Yazının girişinde şu anda Türkiye'de hakim olduğunu ifade ettiğimiz kanaat, asıl Avrupa'ya hakimdir: Avrupa tarihi diye yazılanlarda «Batılı» olan her şeyin uygar, uygar olan her şeyin «Batılı» olduğu izlenimi yaratılmış, belli belirsiz dahi olsa Doğulu olan her şey geri, ikinci sınıf ve dolayısıyla da ihmale değer görülmüştür (Davies, 1995: 19).

Medeni Avrupalının Milliyetçiliği

Öyle midir, değil midir? Bir bakalım ve son yirmi yıldır bütün dünyaya ulusun, ulusal değerlerin artık modasının geçtiğini, ulusal sınırların da yakında ortadan kalkacağını dayatan Batının bu konudaki gerçeğini İngiltere'den başlayarak görelim.

Britanya tarihi hala «İngiliz» tarihinden, «Britanya» sanki sadece «İngiltere»den ibarettir. Britanya'nı en büyük tarih fakültesi, 1974'e kadar «Britanya tarihi» öğretmeye başlamamış; bu tarihten sonra bile konu yine neredeyse tamamen «İngiliz» kalmıştır. Öğrenciler, İrlanda, İskoçya, Galler hakkında nadiren bir şeyler öğrenir. «Avrupa tarihi» sınavlarında Doğu Avrupa hakkında isteğe bağlı birkaç soru vardır; Britanya hakkında hiç soru sorulmaz.

Britanya üniversitelerinde kültür tarihi, dar bir ulusal odağa tutunmuştur. Geniş uluslararası karşılaştırmalardansa eski moda ulusal kökler araştırması tercih edilir. Oxford Üniversitesi İngilizce Fakültesi'nin bütün öğrencileri için zorunlu tek konu İngiliz «Beowulf» destanının AngloSakson metnidir. Çok yakın zamanlara kadar Oxford Üniversitesi Modern Tarih Fakültesi'ndeki tek zorunlu okuma parçası, Muhterem Bede'in yedinci yüzyılda yazdığı «İngiliz Kilise ve Halk Tarihi»nin Latince metnidir.

İngiliz öğrencilerin çalışmaları, dünyanın en küçük kıtasındaki 38 bağımsız ülkeden birinin sadece üçte birinin yüzde 5 veya 10'uyla sınırlıdır (Davies, 1995: 32, 34).

Almanya'da da durum çok farklı değildir. Alman tarih profesörleri, ne istiyorlarsa(!) onu öğretmekte, Alman tarih öğrencileri de, hocalarının sunduğu "mönüden" herhangi bir şeyi seçmekte özgürdür(!). Üniversitelerin çoğunda tek kural, her öğrencinin antik, orta ve modern çağ tarihinden bir ders almak zorunda olmasıdır. Bu nedenle Alman devletinin yoğun baskısı-

nın yaşandığı dönemde, resmi ideolojiye sempati duyan profesörler, mönüye ağır bir Alman ulusal tarihi dosyası yüklemekte özgür(!) olmuştur. Daha serbest yeni dönemlerde ise, ilgilenen her öğrenci Alman ulusal tarihini tümüyle edinebileceği bir mönü düzenlemekte özgür(!) olmuştur (Davies, 1995: 33).

Ukrayna'nın nüfusu, İngiltere veya Fransa'ninkine eşit ve önemli azınlıkları içerir; ama Ukraynalıların tarih kitaplarındaki yeri çok küçüktür. Dış dünyaya karşı kötülenmeleri gerektiği zaman «Ruslar» veya «Sovyetler», övülmek istediklerinde «Ukraynalılar» olmuşlardır (Davies, 1995: 54).

Sovyet Bloku ülkelerinde merkezi planlama ile hazırlanmış ders kitapları bile yer yer çok daha iyidir. İçerik son derece şovenist ve ideolojik olsa da, kronolojik ve coğrafi çerçeve aynı ölçüde geniş kapsamlıdır. Stalinizmin en koyu yıllarında bile Sovyet ders kitapları Antik Yunanlara, İskitlere, Romalılara, Kafkasya tarihine, Cengiz Han ve Timurlenk imparatorluklarına, Kazan ve Kırım'ın Müslüman devletlerine yer vermiştir. Pek çok genel Avrupa tarihinde ise böyle şeyler aramak beyhude bir çabadır (Davies, 1995: 34).

"Batının üstünlüğü", "Avrupamerkezcilik" ve "Batı uygarlığı" saplantılarının Avrupa'yı sürüklediği Nazizmin tarih düşüncesine göre, «üstün Irk», nerede yaşıyor olurlarsa olsunlar «Ariyan Avrupalı»dır. Yalnız onlar gerçek insanlardır ve geçmişin en önemli bütün kazanımları ile onlar onurlandırılmıştır; ariyan olmayan bütün unsurlar (beyaz ve Avrupalı olmayanlar) ise genetik aşağı sınıflardır. Avrupa içerisinde Göbels kadar uzun boylu, Göring kadar ince, Hitler kadar sarışın, ince, uzun boylu İskandinav tipi, tüm başka tiplerden üstündür. Bir ırksal altgrup olarak sınıflandırılan Doğu Slavları (Polonyalılar, Ruslar, Sırplar vs.), Batının üstün Cermen halklarının alt tabakasıdır ve Ariyan olmayan çeşitli altinsan gruplarıyla aynı düzeydedir. Avrupa'da yaşayanların en aşağı kategorisi, Avrupa tarihinin bütün günahlarından sorumlu tutulan ve yaşama hakkından yoksun bırakılan Avrupa asıllı olmayanlar, yani esas olarak çingeneler ve Yahudilerdir (Davies, 1995: 38, 39).

Yunanistan ve Uygarlığı

İngiltere, Rusya ve Fransa'nın büyük desteği ile 1830'da bağımsızlığını kazanan eski Osmanlı eyaleti Yunanistan, bugün bizim gözümüzde "Batı"dır, Avrupa'dır. Pek çok bakımdan Batı kültürünün de anavatanı sayılır,

yahut yine biz öyle biliriz. Hele günümüzde, ünlü Avrupa Birliği maceramız dolayısıyla artık demokrasi ve insan hakları hocalarımızdan biri de olmuştur.

Oysa çok hayran olunan o soylu Grekler, «alçaltıcı hurafeler, doğadıışı yardımcılar, vekiller, insan kurban edilmesi ve kölelik»le kuşatılmıştır (Davies, 1995: 98).

Grekler 5'inci yüzyılda çok ayrımcı ve kendini beğenmiş hale gelmiştir. Özellikle kendisi de Maraton Savaşı'na bizzat katılmış olan Aşilyus (ölümü 525), **Persae** adlı eserinde uygar Persleri, yaltaklanan, gösterişçi, mağrur, zalim, efemine, yasatanımaz yabancılar düzeyine indirgemıştır.

Bundan sonra artık bütün yabancılara, barbarlar olarak iftira atılacaktır. Hiç kimse zeki, yiğit, mantıklı, özgürlük aşığı Greklerle karşılaştırılmaz. Trakyalılar kaba ve yalancıdır. Makedonyalılar gerçek Helen değildir. Yönetme hakkına ve doğal yönetim düzenine yalnızca Greklerin sahip olduğu varsayılır. Atina'da, yabancı tiranların yönetim biçimleriyle Atinalıların tebaa halklara karşı davranış biçimi asla karşılaştırılmamıştır.

"Eski Yunanların «üstünlük kompleksi», Avrupa'da daha sonra ortaya çıkan, benzer ayrımcı düşünceler hakkında soru işaretleri yaratmaktadır. Bu husus, Romalılar ve benzeri «Batı Uygarlığı» tüccarlarının, Antik Yunan denince hissettiği yakınlık incelenirken ödenecek hesapta mutlaka ele alınmalı; «Batı Uygarlığı»na yönelik eleştirileri Klasik revizyonizmin özel bir türüne benzeten hırçınlıklar da bu hesaba dahil olmalıdır. Bazı yorumcular, komşu halkların farklılıklarıyla çatışmanın Avrupa geleneğinin kanına işlediği görüşündedir.

"Bu dikkate değer çatışma içinde, bütün kendini beğenmişliği, bütün üstünlük imaları, bütün öncelik ve eskilik iddialarıyla, doğal yönetim hakkıyla ilgili bütün şımarıklığıyla «Avrupa» doğmuştur." (Davies, 1995: 103).

Atina'nın demokrasisi, sadece 20 bin özgür erkekten oluşan "halk"tan ibarettir; Atina'nın büyük demokratları Perikles veya Demostenes de tıpkı Washington ve Jefferson gibi köle sahibidir (Davies, 1995: 129).

Gerçi ülkeyi gerçekten vatandaşlar yönetmiştir. Yasa önünde eşittirler. Ordu komutanı dahil en yüksek on yetkiliyi onlar seçmiştir. Görev süresi bir yıl olan yüzlerce idari makam için kendi aralarında kur'a çekmişlerdir. Kamu görevlilerinden hesap sormuşlar; sahtekar ve beceriksiz yetkililer gö-

revden alınabilmiş hatta idam edilebilmiştir. Ama 185 yıl süren Atina demokrasisi, mükemmel olmaktan uzaktır. Halk egemenliği, 500'ler Meclisi'nin (Boule) entrikalarıyla, cemaatlerin dik kafalılıklarıyla, zengin patronların ve demagogların bitmez tükenmez baskısıyla sınırlıdır. Ecclesia toplantılarında 6000 olan yeter sayıyı sağlayabilmek için vatandaşlar sokaklarda kırmızı boyaya batırılmış ipe kandırılmıştır (Davies, 1995: 130).

Avrupa'ya yönelik göçler, hiçbir alakaları olmadığı halde sırf dil benzerliği yüzünden İstanbul hatta Anadolu'nun bir kısmı üzerinde hak iddia eden Yunan olgusuna da yansıyan etnik yapı ve dil üzerinde önemli etkiler yaratmıştır.

Doğu Roma'da Yunanca, hem resmi dil olarak hem de bir çok yerde, özellikle Anadolu'da yaygın yerel dil olarak kullanılmayı sürdürmüştür, ama Pelepones dahil birçok bölgede bir süre için tamamen veya kısmen Slavlaşmıştır. Jacob Fallmerayer'in (1790-1861) Ueber die Entstehung der Neugriechen adlı eserindeki (1835), yaşadığı dönemin Yunanları arasında yoğun tepkilere yol açan tezi, günümüzün Grek ulusunun «damarlarında ancak bir damla gerçek Grek kanı bulunan» Helenleştirilmiş Arnavut ve Slavlardan ürediğini savunmaktadır. "Bu bir abartma olabilir; ama şu anda yaşayan her Grek'in, antik Yunanistan'da yaşayanların doğrudan etnik torunu olduğu iddiası kadar anlamsız değildir. Bugünkü Avrupalılar, sulandırılmamış «etnik saflık» için daha mantıklı açıklamalar geliştirebilir." (Davies, 1995: 235, 237, 238).

Dünyanın hayran olduğu Yunan medeniyetini "Yunan Medeniyeti" yapan, ilk okuldan itibaren adını ezberlediğimiz büyük matematik ve fizik bilgini Arşimet'i, aynı Batının övünülecek bir parçası sayılan Roma öldürmüştür:

"Savaşın sayısız kurbanı arasında Arşimet de vardır. Kumlar üzerinde bir matematik problemi çözmeye çalışırken Romalı bir asker tarafından öldürüldüğü kabul edilmektedir." (Davies, 199: 144).

Roma'nın Uygarlığı(!)

Roma hakkında, "*Colosseum yıkılırsa Roma, Roma yıkılırsa dünya yıkılır*" görüşüne karşılık, Roma'dan nefret eden görüşler de vardır.

Birçokları için Roma, Yunanistan'ı taklit eden ve onu büyük ölçüde devam ettirenlerin en iyisidir; ama Grek uygarlığı kalite, Roma ise sadece ni-

celiktir; Yunanistan asıldır, Roma türevdir; Yunanistan icat edendir, Roma "Araştırma ve Geliştirme" bölümüdür.

Romalılar, din alanında da Zeus'u Jupiter'e, Afrodit'i Venüs'e vb. dönüştürüp, Olimpik tanrıları toptan almışlardır. Grek ahlak felsefesini kabul etmişler; edebiyatta, Latin yazarlar Grek ustaları bilinçli olarak örnek almışlar; eğitim görmüş bir Romalının Yunanca'yı çok iyi bilmesi gerektiği tartışmasız kabul edilmiştir.

Roma dehası da özellikle hukuk, askeri organizasyon, yönetim ve mühendislik alanlarına yansımıştır. Roma devleti içinde artan gerginlik, en yüksek düzeyde bir edebi ve sanatsal duyarlılık yaratmıştır. Önde gelen pek çok Romalı asker ve devlet adamının çok iyi yazar olmaları bir tesadüf değildir (Davies, 1995; 150).

Roma Hukukunun, Avrupa uygarlığının temel direklerinden biri olduğu söylenir. Roma hukukunun özel ve kamu hukuku bölümleri arasındaki fark, gelişen Avrupa politikalarının amaçlarına uygundur; bir çok Avrupa ülkesinde medeni hukuk, Roma modeline göre kanunlaştırılmış ilkelere dayanmaktadır. İyi eğitilmiş bütün Avrupalı hukukçular, Çiçero'ya ve onun haleflerine olan minnet borçlarının farkındadır.

Ancak, Roma'nın hukuk geleneği, günümüz Avrupa'sına bir basit vareset yoluyla miras kalmamıştır. İmparatorların çoğunun yasal düzenlemeleri, İmparatorluğun dağılmasıyla kullanılmaz hale gelmiş ve Orta Çağlarda yeniden keşfedilmeleri gerekmiştir. En uzun süre Bizans'ta uygulanmışlar, ancak modern yasa yapma tekniğini güçlü bir biçimde etkilemeleri bu yolla da olmamıştır. Muhtemelen en çabuk Katolik kilise kanununun formülasyonunu etkilemiştir.

Ayrıca Roma, Avrupa'da hukukun çeşitli kaynaklarından sadece birisidir; teamül hukuku da aynı ölçüde önemlidir. Örneğin Fransa'da, Roma gelenekleri ile teamül arasında bir denge kurulmuştur. Almanya'nın büyük bölümüne Roma Hukuku çok geç bir tarihte, on beşinci yüzyılda ulaşmıştır. İngiltere'de ise zaten, örf ve adet hukukunun fiili tekeli vardır (Davies, 1995: 173).

Roma'nın eleştirmenleriye, son derece iğrenç kölelik kurumuna, ölçsüz zalimliğe ve soysuzluğa işaret ederler.

Roma'nın ünlü **dayanıklılıkacımasızlık** bileşimini en iyi sergileyen, Kartaca ile olan yüz yıllık mücadelesidir. M.Ö. 146 yılında şehir yerle bir

edilmiş, halkı köle olarak satılmış, "yer yarılmış, yaraya tuz basılmış"tır. Tacitus'un sözleriyle Romalılar «bir çöl yaratmış ve buna barış» demişlerdir. Acı manzarayı izleyen Scipio Emilianus, *İlyada*'nın kahramanlarından Hektor'un sözleriyle mırıldanır: "*Kutsal Truva'nın düşeceği gün de gelecek.*» Ne demek istediği sorulunca şöyle karşılık verir: «*Bu, olağanüstü bir an... Bir gün kendi ülkemin de aynı akıbete uğrayacağını çok iyi seziyorum.*» (Davies, 1995: 153, 155).

Romanın **hesaplı kitaplı, bilinçli şiddeti, dış savaşlardaki kasaplıkları**, kent içi didişmelerde de yinelenmiştir. Livy'nin çarpıcı deyimi "Vae victis!" (Vay mağlup olana), boş bir slogan değildir. M.Ö. 188'de, Roma üzerine yürüyerek rakip Marius yandaşlarını mahkum eden aristokrat "Optimat"ların lideri Kral Mithridates'in (Sulla) emriyle, belki 100.000 bin Romalı bir gün içinde katledilmiş, başsavcı P. Sulpicius Rufus'un kesik başı Forum meydanında sergilenmiş, Concord Tapınağı önünde bir kurban törenini yönetmeye hazırlanan şehir Preator'unun kendisi kurban edilmiştir. M.Ö. 87'de Roma, kapılarını Marius'a açtığı zaman katledilme sırası Optimatlara gelir. Köleler lejyonu ve Dalmaçyalı Muhafızlar, Marius'un selam vermediği bütün senatörleri yere sermiştir. Kurbanlar arasında iktidardaki konsül General Octavius ile üç eski konsül vardır. 86 yılında, Marius'un ani ölümünden sonra arkadaşı Q. Sertorius, cellatları ücretlerini dağıtmak bahanesiyle çağırıp 4 bin kadarını öldürtmüştür. 82 yılında Optimatlar nihai zaferi kazanınca, onlar da tutsaklarını kılıçtan geçirmişlerdir: "*kırılan kollarin çatırtısı ve can çekişen insanların inlemeleri, Sulla'nın (Kral Mithridates) Senato ile toplantı yapmakta olduğu Bellona Tapınağından belirgin şekilde duyulmuştur.*"

Daha sonra, bu tür manzaraları önlemek için mahkumiyet yönetimi resmileştirilmiştir. Yenilen taraf Forum'a, yenilen taraf liderlerini, yargılanmayı veya mallarına el konulmasını tercihe çağıran bir isim listesi asacaktır. Listedekilerden, genellikle sıcak bir banyoda damarlarını keserek kendilerini zamanında öldürenler, ailelerini mahvolmaktan kurtarabilecektir. Bunu yapamayanlarsa, adlarını mermere oyulmuş, yaşamlarını ve mallarını ceza olarak kaybettiklerini bildiren yeni bir listede bulacaktır. 43 yılında ikinci triumvirliğin mahkumiyeti, en az 300 senatörün ve 2000 şövalyenin ölümüyle sonuçlanmıştır. Bunlar arasında, **kafası ve elleri cesedinden koparılarak Forum'daki konuşma kürsüsünde sergilenen Çiçero** da vardır (Davies, 1995; 179).

Ünlü Spartaküs isyanına da konu olan **kölelik**, Roma toplumunda her

yerde her zaman olmuştur; muhtemelen ekonominin kilit kurumudur. Tarım ve sanayie insan gücü sağlamış ve kentlerin lüksünü desteklemiştir. Köleler ve onların çocukları fiziki, ekonomik, cinsel vb. her bakımdan sömürülmüş; milyonlarca düşman askerinin tutsak edildiği Cumhuriyet dönemi savaşları ve sonraki yıllarda da, sistematik köle kaçırmalar ve köle ticareti ile desteklenmiştir. Julius Sezar, tek bir çarpışmadan sonra 53 bin Galli tutsak satmıştır.

Kölelik, yavaş yavaş serflik kurumuna dönüşmeye başlasa da Roma döneminden çok sonra bile, bütün ortaçağ Hıristiyanlığı boyunca Avrupa yaşamının bir özelliği olarak devam etmiştir. Kendiliklerinden Hıristiyan olan kölelerin azat edilmesi dışında, Hıristiyanlar arasında genellikle köleliğe izin verilmiştir. Müslüman kölelere geldikleri ülkelere göre davranılan Rönesans İtalya'sında bile kölelik oldukça yaygındır.

Başlangıçta Nisan, Temmuz, Eylül ve Kasım aylarındaki dört hafta içinde gerçekleştirilen **Ludi** veya **Spor Oyunları**, zamanla neredeyse bütün yılla yayılmış; İmparator Trajan'ın M.S. 264'te düzenlediği festivalde 10.000 insan ve 11.000 hayvan öldürülmüştür.

Profesyonel gladyatörlerin karşılaşmalarında, kaybedenlerin cesetleri et çengelleri ile sürüklenerek Ölüm Kapısı'ndan dışarı atılır.

Müthiş manzaralar görme özlemi gösterileri, gerçek boyutlarına eş bir askeri çarpışma ile, hatta su doldurulmuş arenalarda deniz mücadeleleriyle "vahşi hayvan avı"na dönüştürmüştür. Popüler öykülerde, kolları ve ayakları gerilmiş durumdaki kızlara ineklerin vajina sıvılarının sıvandığı ve vahşi boğalar tarafından tecavüz edildiği, Hıristiyan tutsakların canlı canlı kızartıldığı, çarmıha gerildiği, aslanlara bindirildiği veya aslanların önüne atıldığı, timsahlarla dolu sularda yarı batmış sandallarla gezmeye zorlandığı anlatılır. Oyunlara ancak M.S. 404 yılında Hıristiyan İmparator Honorius tarafından son verilmiştir (Davies, 1995: 180).

İlk imparatorlar arasında iğrenç bir **soysuzluk** yaygındır.

İmparator Tiberius zamanda, muhbirlerin alevlendirdiği kitlesel mahkumiyetler modaya dönüşmüş; Caligula, kendisini tanrılaştırmış ve atını konsüllüğe atamıştır. Tarihçi Suetonius, "Üç kızıyla birden sırayla ensest yapmak onun alışkanlığıydı; büyük ziyafetlerde karısı onun üzerine uzandığı zaman, o da kızlarını sırayla altına alırdı" der. Kendisine çok yakışacak bir şekilde, cinsel organlarına yönelik bir suikast sonucu öldürülür. Messaline

ve Agrippina adlı iki katil kadınla evli olan Claudius, yemeğine karıştırılan zehirli sosla öldürülmüştür.

İmparator Neron, başarısız bir suda boğma girişiminden sonra bıçaklayarak annesine tecavüz etmiş; teyzesini çok kuvvetli bir müshil ilacı vererek, ilk karısını haksız bir zina suçlamasıyla, hamile ikinci karısını tekmeleyerek öldürmüştür. Suetonius "*Özgür doğmuş oğlanlar ve evli kadınlarla yetinmeyip, Rahibe Bakire Rubria'ya da tecavüz etmiştir. Sporus adlı oğlan çocuğunu hadımlaştırarak kıza dönüştürdüktan sonra, bütün Saray mensuplarının katıldığı, çeyiziyle, gelinliğiyle, duvağıyla tam bir düğün töreni düzenleyerek onunla evlendi ve bir eş gibi davrandı. Neron'un babası Domitius da aynı tür bir eşle evli olsaydı, dünya daha mutlu bir yer olacaktı*" diye yazar.

Bir asker olan İmparator Galba, asi askerlerce; kardeşi tarafından zehirlendiği söylenen Titus'un muhtemel katili İmparator Domitian, karısı ve suç ortakları tarafından bıçaklanarak, Avgustus'un, kendisinden hemen sonraki on halefinden sekizi iğrenç bir şekilde öldürülmüştür (Davies, 1995: 188, 189).

İmparator Constantin öldüğü sırada, "bilinen dünya" hâlâ Romalı ve barbar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sınırın bir yanında yeniden birleştirilmiş Roma İmparatorluğu sağlam bir şekilde ayakta; öte tarafta ise hâlâ toplumsal gelişmede kabile düzeyini aşamamış huzursuz insan kitleleri, orman temizleyip tarım yapmakta veya ovada dolaşmaktadır. Çoğu Romalıya göre İmparatorluk "uygar"dır, yani düzenli bir yönetimi vardır; barbarlar ise, adı üstünde, uygarlaşmamıştır. Gerçekte ise Roma ile Roma dışındaki dünya arasındaki fark hiç bir zaman bu kadar katı olmamıştır. Marsilyalı Salvian'a göre, Gotlara ve Franklara sığınan asil doğmuş ve iyi eğitim almış Romalıların çoğu, "barbarlar arasında Roma insanlığını" ara-maktadır, çünkü "Romalılar arasında insanlık dışı barbarlığa" daha fazla dayanamamışlardır (Davies. 213, 214).

Hıristiyanlık

Avrupa veya Batı uygarlığının temel taşlarından biri olduğu ileri sürülen Hıristiyanlık, kökeni itibariyle bir Avrupa dini değildir. Musevilik ve İslamiyet gibi o da Orta Doğudan gelmiş, Avrupa, yüzyıllar boyunca Hıristiyanlığın esas yoğunluk merkezi olmamıştır.

Yahudi gezgin vaiz Nâsıralı İsa, Avgustus döneminin ortalarında Ro-

ma'nın Filistin eyaletinde doğmuş, çarmıha gerilerek idam edilmiştir. İddiaya göre, Yahudi Halk Meclisi hiç suçu olmadığı halde İsa'nın öldürülmesini talep etmiş, Vali Pontius Pilatus da bu talebi kabul etmiştir.

İsa'nın yaşamı konusunda çok az şey bilinmektedir. Kendisinden söz eden hiçbir tarihi belge yoktur, Roma yazılı kaynaklarında onun izine rastlanmaz. Öğrencilerine bilmece gibi direktifler dışında, arkasında ne örgüt, ne kilise veya rahipler, ne siyasi vasiyetname, hatta ne İncil bırakmıştır. Görüşleri, sadece pek çok teşbihli anlatısından, çeşitli olaylar hakkında söylediklerinden, havarilerle konuşmalarından ve bir avuç önemli beyanından bilinmektedir. Yahudi belgelerindeki kurtarıcı Mesih olduğu iddia edilmiştir.

Hıristiyanlığın, Roma İmparatorluğu'nun resmi dini olacağı da hiç tahmin edilmemiştir. Sonraki dönemlerin mümin kuşakları için Hıristiyanlığın zaferi sadece Tanrının arzusudur; ciddi biçimde sorgulanmaz ve tahlil edilmez. Ama ilk yüzyıllardaki birçok Romalı için herhalde tam bir bilmecedir. İsa uzun süre gösterişsiz bir yerel fenomen olarak kabul edilmiştir. Hayranları, evrensel kabul görececek bir din bulmaya hiç de hevesli olmamıştır. Kölelerin ve balıkçıların inancı olan Hıristiyanlık, sınıf veya bölge çıkarları açısından bir avantaj sağlamamaktadır. İncil'ler, başlangıçta bütün dünyevi hırslardan arınmış görünmektedir. Hatta sayıları arttığı ve imparatorluk kültürüne katılmayı reddettikleri için baskı gördükleri sırada bile Hıristiyanlar büyük bir genel tehdit olarak görülmemişlerdir (Davies, 1995: 192).

Hıristiyanlığın yayılmasında kilit isim, St. Paul olarak tanınan Tarsuslu Paul'dür (ölümü, yaklaşık 65). Yahudi olarak doğmuş, İsa'nın müritlerine yönelik ilk Yahudi zulmünü yapanlar arasında yer almış, 35 yılında Kudüs'te ilk Hıristiyan şehit Stephen'ın taşlanmasında bulunmuştur. Ama sonra, Şam'a giderken birden hidayete ererek vaftiz olmuş ve Hıristiyanlığın en enerjik misyonerlerinden biri haline gelmiş, onun bu amaçla yaptığı üç seyahat Hıristiyanlığın gelişmesinde tek başına en önemli itici güç olmuştur.

Hıristiyanlığın Yahudi kökenleri, Hıristiyanlar ve Yahudiler arasındaki amansız kinin de kaynağı olmuştur. Yahudilere göre İsa yanlış Mesih'tir, gasp eden, zorla el koyandır, dönektir; Hıristiyanlar, kutsal yazılı belgeleri kaçıran ve Yahudilerle Yahudi olmayanları birbirinden ayırarak kutsal tabularını yıkan tehlikeli bir rakip, bir tehdit ve bir tehlikedir. Hıristiyanlar için de Yahudiler bir tehlike ve tehdittir. Her şeye rağmen İsa'nın kutsallığını red ve elleriyle onu ölüme teslim emişlerdir. Halka göre de, Kilisenin resmi gö-

rüşüne göre de Yahudiler "İsa katili"dirler. Hıristiyanlar ve Museviler için dünyada en zor şey, kendilerini aynı geleneği paylaşanlar olarak görmektir (Davies, 1995: 195, 197, 199).

İlk Hıristiyanlara yönelik baskı ve zulüm konusunda çelişkili bilgiler vardır. Neron, 64 yılında Roma'da meydana gelen büyük yangından Hıristiyanları sorumlu tutmuş, İmparator Domitian, boyun eğmeyen Hıristiyanları "ateizm" suçlamasıyla idam ettirmiştir. Marcus Aurelius'un 177 yılında onayladığı şiddetli baskı, 250 yılında İmparator Decius, bütün Hıristiyan tebaasının devlet tanrılarına kurban edilmesini emredince uygulanmıştır. 303 yılında İmparator Diocletian, bütün Hıristiyan kiliselerinin ve bütün İncillerin yakılmasını emretmiş, bu Büyük Zulüm on üç yıl sürmüştür; kısaca Roma İmparatorluğu'nun Hıristiyanlığa teslim olması, şehitlerin kanıyla sulanmıştır (Davies, 1995: 203).

Hıristiyanlık ve Hıristiyanlar, ancak İstanbul ve Çanakkale Boğazları aracılığıyla deniz yollarından yararlanılabilecek bir başkent ihtiyacı dolayısıyla İmparatorluğun merkezini M.S. 330 yılında Roma'dan İstanbul Boğazı'nın Avrupa yakasına naklederek o günkü adı Bizans olan eyalette kendi adını verdiği bir kent kuran İmparator Constantin'in Hıristiyanlığı kabulü sayesinde rahata ermiştir.

Bir de, Hıristiyan olan "uygar Batı"nın düşünce özgürlüğü siciline bakmakta yarar var.

Kilise, yazılı sözcüğün uygun ve edepli olup olmadığını belirleme hakkını her zaman korumuş, beşinci yüzyıldan on beşinci yüzyıla kadar tek tek yazarlara her türlü yasağı uygulamıştır. Matbaanın ortaya çıkmasıyla bir ileri adım atılır. Papa VIII. Innocent (1484-1492) bütün yayınlar için bir piskopostan izin alınması kuralını getirmiş ya da iyice sertleştirmiştir.

Ama laik veya dinsel, Protestan, Katolik veya Ortodoks, modern Avrupa'daki her otorite, Vatikan'ın yayınları kontrol etmek arzusunun paylaştığıdır. Papalık İndeksi'ni eleştirmek adına şamata çıkaranların çoğu, bizzat kitabı yasaklamakta bir çelişki görmemişlerdir. Vatikan dışındaki makamlarca yasaklanan Avrupa edebiyatı klasiklerinin yer ve zamanına bakmak bile tek başına yeterlidir: Homer M.S.35'te Roma İmparatorluğu'nda, Dante 1497'de Floransa'da, Erasmus 1555'te İskoçya'da, Milton 1660'ta İngiltere'de, Locke'un **İnsan Anlayışı Üzerine Deneme**'si 1701'de Oxford Üniversitesi'nde, Goethe'nin **Werther'in Acıları** 1776'da Danimarka'da, Shakespeare'in **Kral Lear**'ı 1788-1820 arasında Büyük Britanya'da,

Tolstoy'un **Anna Karenina** ve başka bazı eserleri 1880'de Rusya'da, Lawrence'in **Lady Chatterley'in Sevgilisi** 1928-60 arasında Büyük Britanya'da yasaktır.

1966'da Vatikan İnanç Doktrini Meclisi yayın yasaklamanın askıya alındığını ilan ettiği sırada İndekste 4.000 yasak kitap vardı (Davies, 1995: 260).

Görüldüğü üzere, Avrupa bütün bunlara rağmen kendini beğenmiştir, kendine hayrandır. O kadar ki, "Ancak Hıristiyanlık bir Voltaire, bir Nietzsche yaratabilirdi" diyen Eliot, başka ulusların, bölgelerin de Voltaireler, Nietzsche'ler yetiştirdiğini aklına bile getirmedeği için, Avrupalı Hıristiyan Voltaire, Nietzsche ve benzerlerinin, başka Voltaire ve Nietzsche'lerden neden daha üstün olduğunu açıklamaya da gerek duymamıştır.

Ayrıca, Batının yahut Avrupa'nın kendisi bile Hıristiyanlık öncesinde de nice Voltaireler, Nietzsche'ler yaratmıştır. Üstelik, ne Hıristiyanlık öncesinin ne sonrasının bu büyük isimlerinin ortaya çıktığı dönemler, bu insanların ortaya çıkması dışında Avrupa'nın yahut Batının yüz akı dönemler değildir. Hatta tersine, bu büyük insanlar karanlık, zorlu dönemlerin insanlarıdır da, baskının ve karanlığın tamamen ortadan kalktığı son elli yılda Avrupa veya Batı da artık Voltaireler, Hugolar, Shakespeare'ler, Danteler, Cervantesler, Goethe'ler yetiştirememektedir. Oysa Hıristiyanlık yine aynı Hıristiyanlıktır.

Kaldı ki, bir Çiçero'yu, bir Virgilyus'u, bir Homer'i, yahut bir Nazım Hikmet'i, bir Ömer Hayyam'ı, bir Tagor'u, bir Abu Nuvas'ı yetiştiren de Hıristiyanlık değildir.

Öte yandan, Avrupamerkezcilik, Avrupa içinde de çok ciddi bir tartışma konusudur; üstelik bu tartışma hâlâ devam etmektedir. Avrupamerkezciliğin, pek çok saygıdeğer karşıtı bulunsa da, şu ana kadar bu tartışmada hangi tarafın ağır bastığı sorusuna, «Avrupamerkezcilik karşıtları» cevabını vermek pek kolay görünmüyor. Davies'in aşağıdaki satırları, bu anlamda bir hayıflanma, hatta bir özeleştirmedir:

"...Avrupa tarih yazıcılığı, Avrupalı yazarların kendi uygarlıklarını üstün ve egemen kabul eden, Avrupalı olmayan görüş açılarını dikkate almayan geleneksel eğilimlerini yansıtır. ... Avrupa tarihçileri kendi konularına genellikle, Narsisus'un sadece kendi güzelliğinin bir yansımalarını aramak için havuza baktığı gibi yaklaşmışlar; Avrupa uygarlığının Tanrının arzusu olduğunu iddia eden Guizot'nun, günümüzde birçok taklitçisi türemiştir.

Guizot ve pek çok benzerine göre Avrupa vaat edilmiş toprak, Avrupalılar seçilmiş halktır!

Birçok tarihçi, Avrupa örneğinin tüm başka halklar için özleyecekleri bir model oluşturduğunu açıkça savunmuşlar, son döneme kadar Avrupa kültürünün komşu Afrika, Hint veya İslam kültürleri ile karşılıklı etkileşimine pek az eğilmişlerdir (Davies, 1995: 16).

Oxford Üniversitesi Yayınevinin son olarak yayınladığı tek ciltlik Avrupa tarihi kitabındaki önsöz benzer bir tercih duygusuyla başlar: «Değişik dönemlerde birçok büyük uygarlık var olmuş ise de; en derin ve en geniş etkiyi yaratan ve şimdi de (Atlantik'in her iki yakasında) dünyanın bütün insanları için örnek oluşturan, Avrupa uygarlığıdır.»

Bu düşünce çizgisi ve sunuş biçimi, özellikle Avrupalı olmayanlar açısından çekiciliğini sürekli yitirmektedir." (Davies, 1995: 17).

Sadece "zengin Batı" olgusuna dayalı bir Avrupa dar görüşlülüğüne karşı çıkanlar arasında, İngiltere'de Slav ve Doğu Avrupa Araştırmaları Fakültesi Rusya Tarihi Profesörü HughSeton Watson'un (1916-1984) görüşleri ilginçtir:

"Avrupa kültür topluluğu, Almanya ve İtalya'nın ötesinde yaşayan ulusları da kapsar. ... onların bugün bir bütünsel Avrupa ekonomik veya siyasi birliğine ait olamayacakları iddiası doğru olsa bile, bu, bazı gerçekleri değiştirmez. ... Dünyanın hiç bir yerinde, Avrupa Ekonomik Topluluğu ile Sovyetler Birliği arasında uzanan ülkelerdeki kadar geniş gerçeklikte ve önemde bir Avrupa kültürel topluluğu inancı yoktur. (...) Bu insanlar için Avrupa düşüncesi, her birinin ait olduğu spesifik kültür veya alt kültürün dahil olduğu bir kültürler topluluğu düşüncesidir. Hiç birisi Avrupasız yaşayamaz; Avrupa da onlarsız. (...) Avrupa ve Hıristiyanlık dünyası uluslarının kaynaşması, en parlak yanılmazın bile yok edemediği bir Tarih gerçeğidir. Ama Avrupa kültürü içinde Hıristiyan olmayan unsurların bulunduğu da bir gerçektir: Roma, Helen, tartışmalı da olsa Pers ve (modern çağlarda) Yahudi unsurlar... Bir Müslüman unsurun da bulunmadığını söylemek daha da zordur. (...) Avrupa kültürü, kapitalizmin veya sosyalizmin bir aracı değildir; Avrupa Ekonomik Topluluğu Örokratlarının (Eurocrats) veya herhangi bir başkasının tekeli serveti de değildir. Ona sadakat borçlu olmak, öteki kültürler üzerinde üstünlük iddia etmek anlamına gelmez. Avrupa kültürünün birliği, sadece farklı atalarımızın 3000 yıllık emeklerinin nihai ürünüdür." (Davies, 1995: 1415).

Batının üstünlüğünü bir "dogma" olarak niteleyen Davies, Avrupa'nın kendi içindeki bazı bölgelere sadece mekan bakımından değil zaman bakımından da çifte standart uygulandığını şöyle anlatır:

"... Bizans'ın, Şarلمان imparatorluğundan çok daha ileri olduğu ilk çağlarda batı üstünlüğü terimi kullanılmaz; ki bu, Bizans'ın neden sık sık atlandığının da açıklamasıdır. Batının açıkça Doğudan daha zengin ve güçlü olduğu yakın zamanlarda ... ise kullanılır. Ama ..., Batının yirminci yüzyıldaki suçlu tavrı, bütün eski iddiaların moral temelini yıkmıştır." (Davies, 1995: 28).

Yani, Avrupa için Bizans bile Avrupa veya Batı değildir.

Davies, bu temelsiz, kerameti kendinden menkul üstünlük saplantısına şöyle karşı çıkar:

"Yoksul veya az gelişmiş veya tiranlarca yönetildi diye, Doğu Avrupa daha az Avrupa değildir. Tersine, yoksunlukları sayesinde birçok açıdan daha Avrupalı olmuştur; pek çok Batılının terk edebildiği değerlere daha bağlıdır.

... Bazılarının, Homeros ve Aristo etkisiyle Batılı olduğunu düşündüğü Yunanistan, Avrupa Topluluğu'na kabul edilmiştir; oysa Yunanistan'ın modern dönemlerdeki oluşumunu sağlayan deneyimler, Osmanlı yönetimi altındaki Ortodoks dünyası içinde yaşanmıştır. Yunanistan Batı Avrupa deneyimlerine, Demir Perde'nin yanlış tarafında olduklarını düşünen birçok ülkeden daha uzaktırlar.

Neredeyse bütün «Batı uygarlığı» tanımlamaları ... hoş ve etkileyici olarak kabul edilebilecek her şeyi alıp, sıradan veya iğrenç görünebilecek her şeyi dışlarlar. Olumlu her şeyi «Batı»ya atfedip, «Doğu»ya çamur atmak yeterince kötüdür; ama dürüst bir Batı tanımı da veremez. Bazı metinlere inanacak olursanız, «Batı»daki herkesin bir melek, bir filozof, bir öncü, bir demokrat olduğu, Batının Platonlarla, Mari Cürrie'lerle dolu olduğu gibi bambaşka bir izlenime kapılırsınız. Bu tür evliyalara tapınma edebiyatının artık bir değeri yoktur. Avrupa Kültürünün resmileşmiş kanunlarının, şiddetle revizyona ihtiyacı vardır. Batı uygarlığı hakkındaki abartmalı, bayat söylem, lehinde söylenecek çok şeyi olan Avrupa mirası için bir itibarsızlaşma tehdididir." (Davies, 1995: 28, 29).

Peki, nedir Avrupalılığa, Batıya bu sözde üstünlüğü kazandıran unsurlar?

Norman Davies, "yirminci yüzyılın sonlarından itibaren" kaydıyla, din-

sel hoşgörü, insan hakları, demokratik yönetim, hukuk devleti, bilimsel gelenek, toplumsal modernizasyon, kültürel çoğulculuk, serbest piyasa ekonomisi, ve yüksek Hıristiyanlık erdemleri sayılan iyilikseverlik, bireye saygı gibi değerlere atıfta bulunulduğunu belirttikten sonra, "Bütün bunların, Avrupa'nın geçmişini gerçekten temsil edip etmedikleri ise tartışmalıdır. Dinsel zulümle başlayıp, insan yaşamına yönelik totaliter aşağılama ile biten bir liste oluşturmak da çok zor değildir. ... Eğer egemen görüş Avrupa'nın üstünlüğünün, kesinlikle Batıdan kaynaklandığı iddiasında ise, Doğu'da da karşıiddia kıtlığı yoktur. Ortodoks kilisesi, Rus imparatorluğu, Panislav hareketi ve Sovyetler Birliği de kendi gerçeklerini ve geleceklerini savunan kuramlar üreterek üstün Avrupa'ya karşı çıkmışlar; sürekli olarak, Batı zengin ve güçlü olabilir ama Doğuda da ahlaki ve ideolojik kokuşmuşluk yoktur, tezini işlemişlerdir" demektedir (Davies, 1995: 26).

Kapitalizm ve Uygarlık

Davies bir tarihçidir. Bu nedenle konunun, daha ziyade tarihi perspektiften kültürel, sosyal boyutuna ağırlık vermesi doğaldır. Ama işin bir başka boyutu daha var. **Kapitalizm!..**

Aslında Marx ve Engels'in Alman olmasından hareketle, teorik düzeyde sosyalist düşüncenin ortaya atıldığı yerin de Avrupa olduğu doğrudur. Ama sadece "teorik düzeyde ortaya atıldığı yer..."

Komünist ve sosyalist partilerin çeşitli Avrupa ülkelerinde uzunca süre iktidar olduğu da doğrudur, ama bir Sovyetler Birliği deneyiminin Avrupa'da yaşandığını söylemek mümkün değildir. Avrupa'da sosyalizm, İtalya'da Berlinguer, İspanya'da Carillo, Fransa'da Marchais liderliğinde Komünist Partilerin tek parti iktidarı olduğu dönemlerde bile asla Sovyetler Birliğine benzemediği gibi ona sıcak bakması dahi pek söz konusu olmamış, asla kolhozlar, komsomollar vb. kurulmamıştır. Avrupalılar, Amerikalılar gibi soldan, hele sosyalizmden, komünizmden korkup nefret etmemişler, tersine çok sevmişler hatta inanmışlardır, ama o kadar; son sözü söyleyen yine daima "sermaye" olmuş ve sosyalizm Avrupa'da daha çok kültürel ve siyasi yanı ağır basan, daha şık, daha derli toplu bir sosyal demokrasi kimliğinde görünmüş, görünmesi tercih edilmiştir.

Dolayısıyla Avrupa, hasbel kader Marx ve Engels'in doğum yerlerinden dolayı, sosyalizmin de ancak doğum yeridir; yaratıldığı ve yaşatıldığı yer değil. Sosyalizm Almanya'da doğmuş, belki Avrupa'da gelişmiş, ama hayata geçmesi Rusya'ya nasip olmuştur.

Buna karşılık, kapitalizm için aynı şeyi söyleyemeyiz. Kuşkusuz bu tür sistemlerin "doğdukları" yerde yaşamaları şart değildir; dünyanın çok uzak bir köşesinde de "doyabilir"ler. Veya her ikisi de aynı anda söz konusu olabilir. Köklerinden kopmadan başka coğrafyalara da yayılabilirler.

Kapitalizm ve Avrupa için bunların hepsi geçerlidir. Bir kere somut olarak "nüfus kağıdı" itibariyle Avrupalıdır. Teorisi açısından anası da, babası da yedi kuşak Avrupa doğumludur. Adam Smith, David Ricardo, John Maynard Keynes, Thomas Robert Malthus, John Stuart Mills... İlkel uygulaması, zanaat ve ticaret kapitalizmi şeklinde bu isimlerden de önce başlamıştır. Ama kapitalizmin yaşadığı, büyüdüğü, geliştiği, kök saldı, bu anlamda biyolojik ve insani doğumun ötesinde, ilahi terimle neredeyse "yaratıldığı" yer, sonra tüm dünyaya hükmettiği karargahı da Avrupa'dır. Amerika'nın şu andaki konumu, bu gerçeği değiştirmez. Amerika coğrafi olarak Avrupa'ya uzak olabilir, ama özünde felsefesiyle, düşüncesiyle, yaşamıyla Avrupa'dır, Avrupa'nın uzantısıdır; tek fark, bilinen yorumla olsa olsa "Amerikalının, Avrupa'nın köylüsü" olmasından ibarettir. Aile büyümüşdür, toprak, arazi paylaşımı yüzünden bazen sorun çıkmakta, ama güçlü olan diğerlerinin payını da gözettiği ölçüde fazla sorun da çıkmamaktadır. Hiç değilse aile içi tarla kavgası diyebileceğimiz son iki dünya savaşından ders almış görünmektedirler.

Kısaca kapitalizm ile Avrupa'nın iç içeliği bir veridir.

Norman Davies, Batı uygarlığını oluşturan temel unsurları sayarken Hıristiyanlık, Yunanistan, Roma ve Yahudilikten söz etmiştir. Hatta bizatihi uygarlık, Hıristiyanlık, Yahudilik, Yunanistan ve Roma'dan ibarettir bir çok Avrupalıya göre.

Bu, eksik bir yaklaşımdır. Batıyı, Avrupa'yı ve onun uygarlığını "kapitalizm" olmadan düşünmek, arısız bal, yumurtasız omlet, unsuz helva düşünmekten daha anlamlı değildir. Hiç olumsuz yanları, vahşetleri, soysuzlukları olmasa, tamamen güzellikten, soyluluktan, yiğitlikten oluşsalar bile Hıristiyanlık, Yahudilik, Yunanistan ve Roma unsurları, kapitalizm olmadan, ancak bugün beğenmedikleri, küçümsedikleri uygarlıkların durumunda olurdu.

Emperyalizm, kapitalizmden daha kıdemli bir kavram ve uygulamadır. Roma da, Osmanlı da emperyalistti, ama kapitalist değildiler. Roma'da, Yunanistan'da da, Yahudilikte de, Hıristiyanlıkta da çıkarları doğrultusunda hakimiyet kurmak için şiddet, kan, zorbalık vardır ama "kapitalist emperya-

lizm" diye ayrı bir kavram da vardır; çünkü demek kapitalist olmayan emperyalizm de vardır. Emperyalizm, elbette başkalarına ait değerlere el konulması demektir. Gasp, hırsızlık, talan da aynı şeyi yapar. Geçmişin emperyal güçlerinin hepsinde, Roma'da da, Osmanlı'da da bu vardır. Ama bu, bir sınıf adına, başka yatırımlar için sermaye yaratmak için değil, bir ulus, hatta o ulusun başındaki hanedan veya tek monark için yapılır.

Müslümanlığın Araplar ve Türkler dahil Müslüman ulusları, paganlığın Aztekleri veya Roma'yı bir uygarlığın ana rahmi yapmadığı yerde, Hıristiyanlığın Avrupa'yı "Batı uygarlığı"na dönüştürmesi mümkün değildir. Avrupa'yı "Batı uygarlığı" yapan, Müslümanlarda veya paganlarda olmayan kapitalizmdir. Yoksa Müslüman Arapların uygarlık düzeyini bizzat Davies, büyük bir hayranlıkla aşağıda anlatacaktır. Türklerin, Hintlerin, Çinlilerin, Japonya'nın, Azteklerin, Mayaların, Sümerlerin, Hititlerin de hiç yabana atılmayacak gelişmeleri, hem de yine genellikle emperyalist yöntemlerle kaydettiklerini biliyoruz.

Bizim gözlemlerimize göre konunun kapitalizm boyutunu, en iyi, ünlü iktisatçı düşünür Joseph Schumpeter^(*) yansıtmaktadır. "Uygarlığın temeli Avrupa'dır" diyen Avrupa merkeziler gibi, Schumpeter de uygarlığın bütün unsurlarının kapitalizmden kaynaklandığını savunur. Kapitalizmin Avrupa ile özdeşliğini, değilse bile iç içeliğini yukarıda açıklamaya çalıştık. Yani kapitalizm ya da Avrupa'yı uygarlığın temeli saymak arasında esas olarak hemen hiç-bir fark yoktur; Schumpeter'in yorumu bunun kanıtıdır.

İlk kez 1942'de yayınlanan ve **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi** adlı eserinde, bir yandan mümin bir yandaşı olarak kapitalizmin, hem de başarıları yüzünden er geç yıkılacağını ve yerini sosyalizmin alacağını iddia eder ve kanıtlamaya çalışırken, öte yandan da "kapitalist uygarlık"ı, her şeyden önce inanca, dine bağlı mistik düşünme biçiminin yerine rasyonel düşünmeyi koyduğu için alkışladıktan sonra şöyle anlatmaktadır:

"... her çeşit mantık, ekonomik karar şemasından doğar; ekonomik şema, mantığın kalıbıdır. (...) Pratik faydalar sağlayan mekanik uygulamalar zanaatkarlar tarafından bulunmakta ve modern fiziğin temelini oluşturmak-

---

(*) 1883 yılında Avusturya'da doğmuş, genç yaşlarında ekonomi tarihinde "Viyana ekolü" diye adlandırılan Avusturya ekonomi ekolünü kurmuş, Viyana üniversitesinde iktisat profesörlüğü, 1919-20 yıllarında Avusturya Maliye Bakanlığı yapmış; daha sonra Bonn üniversitesine geçmiş, 1932'de ABD'ne göç etmiş, öldüğü 1950'ye kadar da Harvard üniversitesinde hocalık yapmış, o dönemde **Quarterly Journal of Economics** dergisi tarafından "gelmiş geçmiş en büyük iktisatçılardan biri" olarak nitelenmiş iktisatçı ve düşünür.

taydı. **Galile'nin inatçı kişiliği**, yükselen kapitalist sınıfın kişilikçi niteliğiyle yakından ilgilidir. (...) **Vinci, Alberti, Cellini vb.nin kişiliğinde ölüm-süzleşen sanatçı tipi, aynı zamanda bir mühendis ve müteşebbistir.** Albert Dürer, istihkam planlarıyla bile uğraşmıştır. İtalyan üniversitelerinin skolastik profesörleri bu insanları ... lanetlerken, ... onların rasyonalist bir kişilikçiliği ve yükselen kapitalizmin mantığını yansıttığını sezmekteydiler. ... yükselen kapitalizm, bazı sorular sorduran ve bunlara bir şekilde cevaplar verdiren modern bilimsel düşünüş tarzını ortaya atmakla kalmamış, aynı zamanda yaratıcıları ve yaratma araçlarını da bulmuştur. ... **kapitalizm, güçlü ruhları ve güçlü iradeleri kendisine çekmiştir.** ... Yalnızca makinelerle çalışan modern fabrika ve bunun üretimi, modern teknik ve ekonomik organizasyon değil, aynı zamanda **modern uygarlığın bütün özellikleri ve nitelikleri, kapitalist mekanizmadan çıkmıştır.** ... Uçakların, buzdolaplarının, televizyonun, vb.nin kâr ekonomisinin (kapitalizmin, A.T.) meyveleri olduğu derhal göze çarpmaktadır. ... bir hastane, mutlaka kapitalizmin ortaya çıkardığı bir gelişme olmasa bile, yapılmasında kullanılan yaratıcı kudret, maddi araçlar, kullanılan işletme yöntemleri kapitalizmin eseridir. .. frengi, verem ve kansere karşı kazanılan veya kazanılması yakın olan başarılar da, petrol boruları veya Bessemer çeliği gibi kapitalizmin başarısı olacaktır. Tıp alanında, uygulanan metotların ötesinde, kapitalist bir meslek bulunmaktadır. Çünkü **tıp, iş yapma ve kâr elde etme amacıyla çalışmakta, endüstriyel ve ticari burjuvaziye temsil etmektedir.** ... **Kapitalist sanatı** ve yaşam tarzını, örneğin resmi ele alalım: **Giotto, Masaccio, Vinci, Michel Angelo, Greco** sırasını izlersek yukarıdaki tezin doğruluğu bir kez daha ortaya çıkar. **Vinci'nin deneyleri, kapitalizmin mantığını adeta elle tutma imkanı sağlar.** ... **Kapitalist roman** daha da iyi örnekler sağlayabilir. ... **kapitalist yaşam biçimi, giydiğimiz ceketin biçiminde bile bellidir.**

... **Aşırı düşüncelere sahip olanlar, dayanılmaz acılar çeken, karanlıklar içinde ümitsizlikle zincirlerini sallayan kitlelerden söz edebilir; ancak gerçekten ciddi olursak, tarihin hiçbir döneminde herkes için modern kapitalist toplumda olduğu kadar özgürlüğün var olmadığını kabul etmek zorunluluğunu hissederiz. Köy toplulukları dışında, eski ya da yeni, kapitalizm dışında bilinen gelişmiş bir demokrasi hiç yoktur.** ... **Kapitalist mekanizma, in-san davranışını rasyonel hale getirir. Zihinlerden fizikötesi inançları, her türlü romantik ve mistik düşünceyi, kavramı siler. Böylece yalnızca amaçlarımıza erişebilmek için gerekli yöntemleri değil, bu amaçları da yeniden düzenler. Kalıtsal görev duygumuz da, geleneksel temelin-den koparak insanlığın daha da gelişmesini sağlayacak düşünceler üzerin-**

de yoğunlaşır, Allah korkusundan daha etkili bir itici güç kazanır. ... kapitalist uygarlık, akılcı ve kahramanlık hayranı olmayan bir hayranlıktır ve bu iki nitelik birbirine paraleldir. Ticari ve endüstriyel başarı, ... aslında kahramanlık gerektirmez. ... Endüstriyel ve ticari burjuvazi esasen barışçıdır; özel yaşamın moral ilkelerinin uluslararası ilişkilere de uygulanmasını arzular. ... **Barışseverlik ve uluslararası etik, modern kapitalizmin ürünleridir.** ... Gerçekten de, bir millet barışçı olduğu ve bir savaşın giderlerini karşılamaya hazır olduğu ölçüde kapitalisttir. ... Marx'ın, kapitalizmin son aşamasının emperyalizm olduğu teorisi doğru çıkmamıştır. ... kaynakların artışı, kitlelerin boş zamanlarının artması, yaşam düzeylerinin yükselmesi, kitap ve gazete fiyatlarının düşmesi, yüksek tirajlı yayın kuruluşları, radyo... Kapitalist uygarlığın en önemli aşamalarından biri, öğretim kapasitesinin gelişmesi ve özellikle yüksek öğrenimdeki kolaylıklardır. " (s. 190, 201, 231).

Görüldüğü üzere, Montesquieu'nün, Voltaire'in, Renan'ın, Eliot'un felsefeci edebiyatçı, sanatçı gözü ve diliyle söylediklerini, Schumpeter iktisatçı gözü ve diliyle tekrarlamaktadır adeta. Söylediklerinde, teknik açıdan, biçimsel olarak doğru yanlar var ise de, aslında çingenenin, kahramanlığı anlatacağım derken hırsızlığını itiraf ettiği de (merdi kıpti, şecaat arz ederken sirkatin söyler) açıktır. Üstelik Schumpeter, Davies'ten çok daha militan, hatta pervasızdır. Davies, dürüstçe Avrupa'nın sadece artılardan ibaret olmadığını kabul etmiş, bunun örneklerini genişçe vermişti. Schumpeter ise, kapitalizme (Avrupa'ya, Batıya) asla olumsuzluk, kötülük yakıştırmamakta, son derece pervasız bir inatla kapitalizmin kusursuzluğunu, başarılarını savunmakta, hatta bir adım daha atıp, kapitalizmin bu kusursuzluk yüzünden yıkılacağını kanıtlamaya çalışmaktadır.

"Neresini düzeltmeli" dense yeridir. Kapitalizmin çok sayıda diyebileceğimiz konuda veya alanda önemli bir uyarıcı, moda deyimle tetikçi olduğu yadsınamaz. Ama sadece uyarıcı, sadece tetikçi... Yaratıcı değil. Var olanı uyarmış, güdülemiştir. Örneğin para kazanma hırsını... Yaratıcılıklar, güçlü iradeler, güçlü ruhlar bunun devamıdır. Uçaklar, televizyonlar vb. de... Kaldı ki para kazanma hırsı için bile, en başta kazanılacak paranın varlığı bir şarttır. Kazanılacak para olmazsa, hırs sadece bir huzursuzluk, çaresizlik kaynağıdır. İnsanların para kazanmaktan tamamen bağımsız, sırf bilimsel niyetle uçak, telefon, televizyon keşfedecek beyni, zekası olabilir. Başka bazı insanların da bunun seri üretimini yapıp para kazanma hırsı olabilir. Ama o sırf bilimsel niyetli zeki insanın deneylerini gerçekleştirmesi için bile para gerekir. Akşama kadar inşaat işçiliği yapıp, akşam evde yemekten sonra televiz-

yon icat edilmez. O insanın, laboratuvarında çalışırken karnının doyması, diğer masraflarının karşılanması gerekir. Bunu kim karşılayacak, bu parayı "kim" nereden bulacak, sorusunun karşılığı Schumpeter'de yoktur.

Bu sorulara hiç değinmeden, hadi teknoloji belki, ama Leonardo da Vinci'den Greco'ya, Albert Dürer'e, resimden romana kadar bütün kültür ve sanat unsurlarının da kapitalizmin ürünü olduğu kanısındadır. Kapitalizm mi bu unsurları yaratmıştır, yoksa bu unsurlar mı kapitalizme bilerek bilerek katkıda bulunmuştur, bu ayrı bir konu; ama Schumpeter, Romalıların öldürdüğü Arşimet'ten, baldıran zehri içmek suretiyle ölüme mahkum edilen Sokrat'tan, aynı akıbete uğramak üzereyken kendisini yargılayanların istediğini, yani dünyanın dönmediğini söyleyip idamdan kurtulan Galile'den, sağlıklarında bin bir yoksulluk ve yoksunlukla boğuşup, değerleri ancak öldükten sonra anlaşılan sayısız Batılı ressamdan, besteciden, romancıdan, yüzlerce Yahudi sanatçı, bilim adamı ve düşünürün Hitler Nazizminin hışmından ancak Amerika, Türkiye gibi ülkelere kaçarak kurtulduğundan, Hitler ve Mussolini'nin en büyük destekçisinin de kapitalizm olduğundan söz etmez. Oysa kendisi dahi, Avusturya'nın Maliye bakanlığına, Bonn Üniversitesinin profesörlüğüne kadar gelmişken, Hitler'in tutumundan Faşizmin nerelere varacağını öngördüğü için Amerika'ya göç etmiştir.

Asıl önemlisi ise, teknolojik gelişmeler de dahil bütün kültür ve sanat unsurlarının da kapitalizmden kaynaklandığını bir an için kabul etsek bile, bütün bunların moda deyimle "sponsoru" kimdir ve o, bu kaynağı nereden bulmuştur? Koskoca uygarlıktan söz ediyorsak, bu sponsor zaten bir kişi, iki kişi, on kişi, yirmi kişi olamaz. Öyleyse bugünkü dev Batı Uygarlığını yaratan dev kaynak nereden bulunmuştur? Sadece "çalışarak", yani bir kişinin, hatta bütün Avrupalıların dükkanında, tarlasında, atölyesinde çalışmasıyla elde ettiği kazançla mı, yoksa mirasla mı finanse edilmiştir Batı Uygarlığı?

Öyle ya, hadi Balzac'ın, Hugo'nun, Dante'nin, Orhan Kemal, Maksim Gorki gibi yarı aç yarı tok yazdığını kabul etsek bile gerekli olan nihayet biraz kalem, biraz kağıttır; ama kuduz aşısı bir kağıt bir kalemle keşfedilmez; atom bombası bir kağıt bir kalemle icat edilmez; buharlı makine, içten patlamalı motor, uçak, televizyon, bilgisayar da öyle... Yani bu insanlar bunlarla uğraşırken, medarı maişet motorlarının da bir şekilde dönmesi gerekir. Yıllarca sürecek böyle uğraşlarla, öyle köşe başında ayakkabı boyamak gibi para da kazanılmaz. Her şey bir yana, icat veya keşfedilen şeyin malzemesi, aracı, gereci de paradır. Tıpkı resim yapmak için gerekli olan

fırça, boya, palet, tuval gibi; müzik için gerekli olan piyano, keman gibi... Başta karın doyurmak, kira ödemek ve bütün bu malzemeler için gerekli kaynağın miras kaldığını düşünsek bile, bu kez tabloyu sergileyecek galeri, besteyi sergileyecek salon, kitabı yayınlıyacak yayınevi, yayınevi için matbaa, tonlarca kağıt vb. gereklidir. Araştırmanızı yapacağınız bir laboratuvar, deney tüpleri, kimyasal maddeler, uçağı keşfediyorsanız, neredeyse koca bir fabrika gereklidir. Bu yazar, çizer, sanatçı, bilim adamı takımının bütün bunları kendi kaynaklarıyla finanse etmediklerini biliyoruz. Ama bu, finanse edenlerin bu kaynağı nereden bulduğu sorusunu cevaplamaya yetmez. Devasa teknolojiyle bugünkü uygarlığı, hatta o kadar da değil, İngiltere'nin 18. yüzyılda Amerika'dan (ABD'nin, bugünkü tek ve en büyük müttefiki İngiltere'ye karşı verilmiş bir bağımsızlık savaşıyla kurulduğunu söylemeyelim artık. Kim bilir, bugünkü İngiltere, bugünkü Amerika'nın her adımını kayıtsız şartsız desteklerken belki de geçmişin kefareti ödüyor!) Hindistan'a kadar sömürge fetihleri peşinde koşarken kullandığı gemileri, orduları, savaş araç ve gereçlerini ve elbette savaşın kendisini İngiliz esnafının, çiftçisinin, zanaatkarının el emeğiyle veya babalarından kalan mirasla finanse etmediğini, edemeyeceğini tekkenin velisi de, dağın delisi de bilir.

Öyleyse, yakın yıllarda televizyonların ünlü Lipton çay reklamında sorulduğu gibi "mutfakta kim var?"

Bu kadar büyük bir kaynağı kendi güçleriyle yaratmaları matematiksel ve mantıksal olarak mümkün olmadığına göre, elbette başkalarının çabalarının, ürettiklerinin, yarattıklarının gaspı, talanı, çalınması var. Hem de zorla, kan dökerek, insanları ve uygarlıkları yok ederek, yok edemediği yerde körleştirip iğdiş ederek, kişiliksizleştirerek.

Yani emperyalizm!... Nitekim hem Davies 1500 sayfalık, hem de Schumpeter 500 sayfalık gerçekten değerli, önemli çalışmalarında "emperyalizm" sözcüğünden adeta kaçmaktadırlar.

Hatta Davies, bütün eleştiri ve özeleştirilerine rağmen, hoş görülebilecek bir şirinlikle, bir anda kendisinin de Avrupalı olduğunu anımsayarak şu alıntıyı yapar:

"... «Bununla beraber, suç ve Batı tarihi aynı şey değildir. Batının dünyaya verdikleri, çeşitli toplum ve bireylere yaptıklarından çok daha fazladır.»" (Davies, 1995: 19).

Davies'in bu sevimliliğine söylenecek söz yoktur. Bir şartla: Bu ilke

herkes için söz konusu ise; yani suç, sadece batı tarihi ile değil, hiç kimse- nin tarihi ile özdeş sayılmayacaksa... Çünkü sadece Batının değil, başkala- rının da dünyaya verdikleri, çeşitli toplum ve bireylere çektirdiklerinden fazladır. Bir başkasını, örneğin Türkleri, hem de savaş sırasında düşmanla işbirliği söz konusu olduğu halde, 80 yıl sonra Ermenilere soykırım yaptı diye bitmez tükenmez yargılamalara, sorgulamalara tâbi tutacak, dünyaya verdiklerini, örneğin 500 yıl arayla iki kez "uygar batı"nın hışmına uğrayan Yahudilere kucak açmasını anımsamayacaksanız, artık bir sevimlilikten de- ğil, en hafif deyimle bir çifte standarttan söz edilmesi gerekir.

Schumpeter, kapitalizmin mistik düşünce yerine akılcı düşünceyi getir- diğinden, daha da ileri gidip barışseverliğinden söz etmektedir.

"Barışseverlik ve uluslararası etik, modern kapitalizmin ürünleridir. ... bir millet barışçı olduğu ve bir savaşın giderlerini karşılamaya hazır oldu- ğu ölçüde kapitalisttir. ... Marx'ın, kapitalizmin son aşamasının emperya- lizm olduğu teorisi doğru çıkmamıştır."

Pes! Aslında söylenecek söz yok pervasızlığın bu kadarına. Yaşayıp gör- düklerimize, okuyup bildiklerimize mi inanalım, Schumpeter'e mi? Sadece 11 Eylül'den sonra yaşadıklarımız ve yaşayacaklarımız bile yeter. Ama...

Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının neyin savaşı olduğunu sormaya- lım; Çin'deki Afyon Savaşının ne olduğunu sormayalım; İngiltere'nin Ku- zey Amerika'daki kolonileri (ki düpedüz soydaşırlar), sonra aynı Ameri- ka'nın Kızılderilileri, İspanyolların Güney Amerika yerlilerini dize getir- mek için giriştiği kanlı maceraları sormayalım; bütün Batının Afrika ve Asya'da yaptıklarını da "barış" sayalım; ama Türk Kurtuluş Savaşını da mı barış sayalım?

Aynı şekilde, güya barışla gittikleri her yere, önce Hıristiyan misyoner- lerini göndermelerini, son döneminde Osmanlı İmparatorluğunda bile yüz- lerce misyoner okulu açmalarını, Sovyetler Birliği'nin çevresini Müslü- manyeşil kuşakla kuşatmalarını, kontrol etmeyi karar verdikleri Türkiye gi- bi ülkelerde, metafizik düşünmeyi özellikle teşvik eden, dinsel duyguları kaşıyarak oy toplayan gerici, tutucu siyasal kadroları desteklemelerini, Fe- tullah Gülen'in Amerika'daki, Cemalettin Metin Kaplan'ın, Milli Görüş Vakıflarının, Hasan Mezarıcıların, Şevki Yılmazların hatta 11 Eylülcü El Kaide militanlarının başta Almanya olmak üzere Avrupa'daki varlığını, ay- nı El Kaide'yi bizzat Amerika'nın yaratmış olmasını, Humeyni'nin devrim öncesinde Paris sürgünlüğünü, Erbakan'ın 12 Mart'tan sonraki İsviçre sür- günlüğünü...

Ve en önemlisi, Hıristiyanlığın ve Papa'nın kapitalizmin ve Batı uygarlığının gücündeki yerini, kapitalizmin günümüzdeki kalesi Amerika'dan, Avrupa Birliği üyesi Yunanistan'a kadar adeta birer din devleti yapısındaki çeşitli unsurları, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine, en temelde Hıristiyan olmayışı nedeniyle karşı çıkanları, Yunan başbakanının, seçildikten sonra Kilisede takdis edilmeden göreve başlayamamasını, bu takdisin bizdeki yemin töreninin yerine geçişini, önceki ABD Başkanı Clinton, Müslüman dünya adına muhatap olacağı bir Müslüman Vatikan'ının yokluğundan yakınmasını da mistik düşüncenin yerine akılcı düşüncenin geçmesi olarak mı görelim? Hıristiyanlık Batı uygarlığının ana unsuru değil miydi?

Yoksa mistik düşüncenin yerine akılcı düşüncenin geçmesi, İtalya'daki P2 Mason Locası denilen müthiş Mafyanın ön önemli üyesinin bir "kardinal" olması, aynı örgütün her türlü kirli işten sağladığı geliri önce Güney Amerika'daki paravan şirketlere gönderip, sonra ithalat ihracat yapılmış gibi Vatikan Merkez Bankası IOR'a getirerek aklayışı; bu kirlenmenin ayyuka çıkması, bundan rahatsız olan P2'nin İtalyan Kamuoyunun dikkatini dağıtmak üzere giriştiği çeşitli eylemlerden biri olan Bologna kenti istasyondaki patlamada 80 kişinin ölümü üzerine İtalyan İstihbarat Örgütü SISMI'nin başında bulunan ve aynı Mafya'nın bir başka önemli üyesi olan General'in tutuklanması, İtalyan Maliye Bakanlığının Vatikan devlet başkanı konumundaki bugünkü Papa'yı uyarması üzerine, tam Vatikan Merkez Bankası başkanı görevden alınmak üzereyken Papa'nın Mehmet Ali Ağca tarafından Mafya usulü "ayağından vurulması", Avrupa Birliği üyesi Yunanistan'da Kilise'ye bağış yapmayan iş adamının ayakta kalamaması mıdır? Kapitalizm Kuveyt'te, Pakistan'da mı ortaya çıktı?

Sadece kapitalizmin ağa babalarının hemen tamamının dini olduğu için değil, ama bizatihi Kilise kurumunun muazzam serveti nedeniyle, Hıristiyanlık aynı zamanda kapitalizmin dinidir dense yanlış mı olur? Kapitalizm, niye Hıristiyan ortamlarda bir zenginlik, refah kaynağı oluyor da, Hıristiyan olmayan ülkelerde hep yoksulluğa, sefalete, acıya yol açıyor?

"... tarihin hiçbir döneminde herkes için modern kapitalist toplumda olduğu kadar özgürlüğün var olmadığını kabul etmek zorunluluğunu hissederiz. Köy toplulukları dışında, eski ya da yeni, kapitalizm dışında bilinen gelişmiş bir demokrasi hiç yoktur. ..."

Schumpeter'in doğruya en yakın iddiası belki budur. Tam doğru değildir; çünkü kendi içinde bile birçok olumsuzluklar vardır, bir. Gelişmiş de-

mokrazi ve özgürlük, ancak kendisini güvende hissettiği sürece vardır, iki. Fransa'da geçtiğimiz aylarda başlatılan nüfus cüzdanlarının yenilenmesi uygulaması, birden, vatandaşın gerçek Fransız olduğunu kanıtlaması kampanyasına dönmüş, geçen dönemde sömürgelerdeki Fransız kamu görevlilerinin, oralarda doğan, bu nedenle doğum yeri hanesinde bu sömürgelerin adı yazılı olan çocukları, tam bir işkenceyle ve yer yer düpedüz kimliksiz kalma sorunuyla karşılaşmışlardır. Çünkü onlarca yıl geriye giderek, dedelerinin, ninelerinin Fransız olduğunu kanıtlamaları istenmektedir kendilerinden (Le Monde Turquie, Temmuz 2002). 11 Eylül'den sonra ortaya çıkan ve gerçek yabancılara karşı çok daha katı olan bu uygulamalar, kapitalist Batı uygarlığının özgürlük ve demokrasi anlayışının, karşılaşacağı ilk tehlike veya tehditle sınırlı olacak kadar derinliksiz olduğunu göstermeye yeter. Nitekim Eylül 2002'de IMF toplantıları için Amerika'ya giden Ekonomi Bakanı Masum Türker, hava alanında tepeden turnağa aranmış (Cumhuriyet, 26 Eylül 2002) (tabi aynı günlerde aynı yerde bulunan eski Ekonomi Bakanı Kemal Derviş'in aranmamış olması da çok ilginç, anlamlı bir başka durumdur), bilim adamı, yazar, insan hakları savunucusu Haluk Gerger ise hiç alınmadan derhal uçağa bindirilip geri gönderilmiştir (Cumhuriyet, 3 Ekim 2002).

Bu savın doğru yanı ise, çeşitli sorunlarına rağmen "kapitalizm dışında bilinen gelişmiş demokrasi hiç yoktur" sözleridir. Ama burada da bir sorun vardır: Kapitalistlerin, Batının demokrasi ve özgürlük tutkusu sanki bir Tanrı vergisiymiş gibi sunulmakta, bunun tam anlamıyla bir finansman işi olduğuna ve bu finansmanın nasıl sağlandığına, demokrasi ve özgürlüklerin kapitalist sömürü ile finanse edildiğine hiç değinilmemektedir.

Sağlığında da, bugün de iktisatla uğraşan akademik çevrelerde pek çok saygı gören Schumpeter'in bu saygıya ne kadar layık olduğunu, yukarıdaki görüşlerinin her sözcüğündeki akıl almaz, fanatik kapitalizm militanlığından hareketle tartışmak, hatta konuyu kapitalist emperyalizmin kurbanı olanlar açısından değil, neredeyse tamamen kapitalizm sayesinde servet, refah, demokrasi ve saireye kavuşanlar açısından tartışmış olmasından hareketle sorunun Schumpeter mi, yoksa onun özellikle Türkiye ve benzeri ülkelerdeki hayranları mı olduğu konusuna girmek elbette mümkün. Çünkü, bu hayranlığın nedeni, teknik ve mikro anlamda çok iyi bir iktisatçı, daha doğrusu fanatiği, mümini olduğu kapitalizmi çok iyi bilmesinden de yararlanarak sosyalizmi, Marksizm'i de çok iyi yorumlaması, bir başka anlatımla, Marksizm'i çok iyi yorumlayarak kapitalizmin üstünlüğü sonucuna ulaş-

sa da, bir düşünür olarak makro düzeyde felsefesi itibariyle, kendisinin de tanık olduğu bu kadar açık yaşam gerçeklerine rağmen tipik bir "tarikat müridi"nden farkı yok. Yoksa, kapitalist iktisadı çok iyi bilerek, sosyalizmi Marksizm'i çok iyi çözümlenmek marifetse, Marx da kapitalizmi çok iyi çözümlenip yorumlayarak varmıştır sosyalizme.

Ama, Batı uygarlığının Roma, Yunanistan, Yahudilik ve özellikle Hıristiyanlık olarak belirlenen temel taşlarının Kapitalizm olmadan o yapıyı ayakta tutmalarının mümkün olmadığı, daha da önemlisi, bunlardan hiçbirinin sicilinin temiz olmadığı vurgulanması herhalde yeterlidir.

Kısaca, bütün toplumların, bütün uygarlıkların geçmişinde, görüldüğü üzere ıkelik, vahşet, zulüm yanında; geçmişinde ve bugününde milliyetçilik veya bölgecilik biçiminde beliren bir üstünlük duygusu, bir kendini beğenmişlik vardır. Avrupa da ancak kendi içinde ulaşabildiği bugünkü uygarlık düzeyine yine ancak, büyük çoğunluğu yine Avrupalı olmak üzere 60 milyon kişinin öldüğü son iki dünya savaşından sonra gelebilmiştir. Ayrıca kendi dışlarında farklı yöntemlerle de olsa aynı acımasızlığı sürdürmektedirler. "Büyük suç işlerse kaza, küçük suç ilerse ceza" özdeyişinde olduğu gibi Amerika'sıyla, Avrupa'sıyla Batının, yukarıda aktarılan suç dolu geçmiş tamamen göz ardı edilip durmadan uygarlıklarından, gelişmişlikle-rinden söz edilirken, Türkiye'nin, son Dünya Kupası'ndaki başarıları sırasında bile, sadece gerçekliği son derece tartışmalı kazığa geçirmelerle, annelerin çocuklarını "Türkler geliyor" diye korkuttukları şeklindeki 500 yıllık söylencelerle veya 80 yıl önceki bir soykırım tevatürüyle anılması, ancak Batının siyasi, ekonomik ve askeri gücüyle açıklanabilir. Güçlü oldukları için yargılanıp sorgulanmamaktadırlar.

Konunun, emperyalizm boyutu sonuç bölümünde yeniden ele alınıp tamamlanacaktır.

Batının Araplara ve İslamiyet'e bakışı

"Arabistan çölü, (...) yeni bir dünya dininin beklenmedik doğum yeridir; ama İslam propagandası için güvenli bir üs olarak da bir çok avantaja sahiptir" diyen Davies, İslamiyet'i bir Müslüman misyoneri aratmayan şu sözlerle tanımlamaktadır:

"İslam, başından itibaren evrensel bir dindir. Kuran'ın Arapça'ya sınırlı sarılmış olmasına rağmen, bütün uluslara, bütün sınıflara ve her iki cinse seslenir. En temel kurallardan biri, bütün Müslümanların kardeş ve

kız kardeş olduğudur. Muhammet, sağlığında egemen elitlerin ekonomik ayrıcalıklarını, kadının aşağılanması, Sami kabilelerin "kana kan hukuku"nu kınamıştır. Sosyal, ekonomik ve siyasi eşitlik çağrısı, geleneksel toplulukların temellerini tehdit etmiş, ezilenlerin ve kadınların hakları, yardımseverlik ve merhamet yükümlülüğü konusundaki ısrarı, kitleler için "özgürlük, kurtuluş" anlamına gelmiştir. ... Askerlerin generallere, yönetilenin yönetene, kadınların kocalarına eşit olduğunu emreder: "Dinsiz adalet, dindar hükümdarın istibdadından yeğdir." Tıpkı Hıristiyanlık gibi, genellikle taraftarların uygulamalarına yenilen idealleri kabul etmiştir; ama o ideallerin gücü ve saflığı açıkça ortadadır. İslamiyet, "Bağışlayan, esirgeyen Allah adına...", sönmeyen bir ateş gibi yayılmış, yayılmıştır." (Davies, 1995: 251, 252).

Davies, Müslüman Arap İmparatorluğunun genişlemesini, bunun Hıristiyanlık ve Avrupa üzerindeki etkilerini de şöyle anlatmaktadır:

"Halifeler, birleşik Arabistan'ı, hızla bir teokratik dünya imparatorluğunun atlama tahtasına dönüştürmüşler, rakipsiz güce ve hesapsız zenginliğe, yeni düşüncelere ilham veren bilim, edebiyat ve sanata hükmetmişler, ... Arap donanması Suriye, Filistin, İran ve Mısır'ı birbiri ardına fethetmiş, ... Araplar kısa süre sonra Akdeniz'in en büyük deniz gücü olmuşlardır. ... Abbasiler 500 yıllık bir saltanat dönemi başlatmışlar, başkent Bağdat bir dönem dünyanın merkezi haline gelmiştir.

... Kudüs'ün M.S. 638 Şubatında Müslüman ellere geçişi, çok büyük sonuçları olan bir olaydır. (...) Hıristiyan hacılar Kudüs yerine daha ziyade Roma'yı ziyaret etmişler; Hıristiyanlığın çekim merkezi, dramatik bir şekilde batıya kaymıştır. ... Peygamberin ölümünden sonra, İslam orduları amansızca ilerlemiş; ... doğuda Kabil, Buhara ve Semerkand, batıda Kartaca ve Tanca zapt edilmiştir. ... Vizigot İspanyası'nı ele geçiren ve Pireneleri aşan Müslümanları Avrupa'nın ortasına gelmişler, 732'de, Muhammet'in ölümünün yüzüncü yılında, ... Paris'e birkaç günlük mesafede bulunan Loire nehri üzerindeki Tours kentine kadar ulaşmışlardır. (Davies, 1995: 252)

(...) 732'deki Poitierler Savaşı, Hıristiyanlarca çok abartılmış, Araplar geri çekilmek zorunda kalmış olabilir; ne de olsa Cebelitarık'tan 1600 km. uzaktadırlar. Yine de, bu durum bazı olağanüstü metinlere ilham kaynağı olmuştur:

«Denk bir mesafe korumuş olsaydı, Araplar İskoçya dağlarının ve Polonya'nın sınırlarına gelmiş olacaktı; Ren nehri, Nil veya Fırat'tan daha

geçilemez durumda değildi; Arap donanması bir direnişle karşılaşmadan Thames nehrinin ağzına kadar ilerleyebilirdi. Belki şimdi Kuran'ın yorumu Oxford okullarında öğretiliyor ve öğrenciler sünnet edilmiş bir halka kutsallığı ve Muhammet'in vahyinin doğruluğunu gösteriyor olabilirdi.» (Davies, 1995: 254, 255).

(...) Günümüz turistleri, Avrupalıları matematikle birlikte portakalla, limonla, ispanakla, kuşkonmazla, patlıcanla, enginarla, makarnayla, dış macunuyla tanıştıranın Müslüman İspanya olduğunun anlatılmasından hoşlanır. Ama (...) İspanya'daki Müslüman uygarlık, sadece yerine başkası konarak iptal edilmemiş; mümkün olan her yerde yok edilmiştir. (...) «Ole» di-ye bağırın İspanyolların çoğu Allah'a seslendiklerinin farkında değildirler (Davies, 1995: 256, 57).

Sekizinci yüzyıldan itibaren Avrupa'da, ezanın duyulmadığı tek bir gün olmamıştır (Davies, 1995: 252).

(...) İslam fetihleri, Avrupa'yı Hıristiyanlığın ana üssü haline getirmiştir. Çünkü büyük Müslüman toprakları kuşağı, Hıristiyanların öteki dinler ve uygarlıklarla olan doğrudan ilişkisini, ... keserek veya değiştirerek Yarımada'yı kendi içine kapatmış; ... Bizans İmparatorluğu'nu, Doğu sınırlarının korunmasına sonsuz öncelik vererek Batıdaki emperyal misyonunu ihmal etmeye zorlamış; daha uzak Hıristiyan devletlerin ... gittikçe artan ölçüde yerel özerklik ve ekonomik kendine yeterlilik önlemleri aldıkları koşulları yaratmış, yani, feodalizm için büyük bir uyarıcı olmuştur. Hepsinden öte, Akdeniz'i askeri kontrol altına alarak, o ana kadar Akdeniz ülkelerinin Yarımada'nın geri kalanı üzerinde kurmuş oldukları üstünlüğü yıkmıştır. Hıristiyanlığın dönüşüme uğrattığı postklasik Yunan ve Roma dünyası, İslamiyet'ten önce zorunlu olarak değişmeden kalmıştı. Ama İslam'dan sonra sonsuza dek yok olmuştur. Siyasi inisiyatif, ... Akdeniz'den kuzeydeki ilkel krallıklara, özellikle ... «Frankya»ya geçmiştir.

... Bizans'ın desteğini yitiren Roma Patriği, ... «Papalık» kurumunu oluşumunu başlatmak zorunda kalmış...tır. Şarlman, Muhammet'in ürünüdür. Henri Pirenne'ye göre, «İslam olmasaydı Frank İmparatorluğu belki hiç olmayacaktı, Muhammet olmasaydı Şarlman tasavvur bile edilemeyecekti.»

(...) İslamiyet'in ortaya çıkışı, «Hıristiyanlık» denilen yeni, yoğun bir kavramın sınırlarını oluşturmuştur. ... Daha da önemlisi, Avrupa kimliğinin tanımlanabildiği kültürel seti, siperi yaratmıştır.

(...) Yedinci yüzyıldaki İslam şoku, Hıristiyan aleminin çehresini sonsuza dek değiştirir.

(...) Belki en önemlisi, İslam, Hıristiyanlığı dünyadan koparmıştır. İslam'dan önce İnciller hem Seylan'a hem Habeşistan'a ulaşmıştı; İslam'dan sonra, yüzyıllar boyunca Asya ve Afrika'da daha fazla yayılamamışlardır. Çoğu Hıristiyan ömründe hiç Müslüman görmese de İslam'ın gölgesinde yaşamıştır. **Aslında İslam, içerisinde Hıristiyanlığın bütünleşip tanımlanabileceği sağlam dış kabuğu; bu anlamda nihayet "Avrupa" denilen şeye tek ve en büyük itici gücü sağlamıştır** (Davies, 1995: 266).

Batı ve Türkler

Gelelim, Davies'in kaleminden, Batının Türklere bakışına.

"M.S. beşinci yüzyılda ortaya çıkan Hunlar, eski İskitler ve İran Sarmatlarının ardılları; hepsi de orta Avrupa'ya ulaşmış olan Avarların, Macarların ve Moğolların öncülleridir. ... Türkî Bulgarların bir kolu, orta Volga bölgesinde bir krallık kurmuş, bir başka kol, M.S. yedinci yüzyılda Tuna'nın denize döküldüğü yerin yakınına yerleşmiştir. Hazarlar, Kafkasya'nın kuzeyinden Dnyester'e uzanan bir krallık kurmuş; Peçeneklerse, Balkanlara ilerlemiştir. (...) Türklerin bir kolu, hemen hemen aynı dönemde Kafkasya sınırını aşmış; ana kol ise (Osmanlılar) on dördüncü yüzyılda Balkanları fethetmiştir.

(...) Hunlar, (...) M.S. ikinci yüzyılda, üslerini Hazar denizinin kuzeyine taşımışlar; dördüncü yüzyılda ise bugünkü Ukrayna'ya doğru çıkmışlardır. Elli yıl sonra, 5000 km. kadar ötede bugünkü Portekiz'in güneyinde, Hunlarla birlikte olan boylardan bir başkası, Alanlar görülmüştür (Davies, 1995: 215).

(...) Kıyamet kışkırtıcısı Hunlar, nihayet 420 yılında Pannonia'da görünmüşler, 443 yılında da başlarına Attila (yaklaşık 404453) geçmiştir. Attila'nın adı, sebepsiz yıkıcılığı anlatan bir deyim haline gelmiştir: «Atının bastığı yerde asla ot bitmez...» Bu «Tanrı Kırbacı», ... İmparatorluğun Tuna eyaletlerinde büyük zararlar vermiştir. (...) Attila, sonra İtalya'ya yönelir. Turin, Padua ve Aquileia, Metz'in akıbetine uğramıştır. «Sonraki kuşaklar Aquileia'nın yıkıntılarını güçlkle bulabilecektir.» Milano'da, kraliyet sarayında İskit prensini imparatorluk tahtı önünde yere kapanmış gösteren bir duvar resmi, Attila'yı kızdırmıştır. Bir ressam çağırır ve resimdeki rolleri değiş-tirmesini emreder (Davies, 1995: 232).

... «Hungaria»da Macarlar, modern ulus olmayı başarmışlardır. ... Moğolların son torunları Tatarlar, Kırım'daki sınır dışı etmelere rağmen Volga boyundaki «Tataristan»da kalmışlardır. ... **Büyük bir imparatorluğu kuran ve kaybeden Türkler, Avrupa'da İstanbul'un yakın çevresinde güvenilmez, tehlikeli, başkasının kararına tabi, ayak basacak kadar bir yer tutmuştur. 1980'lerde komünist rejiminin Türk azınlığa «gerçek Türk» değil, «Türkleştirilmiş Slav» oldukları gerekçesiyle zulmedebildiği Balkan Bulgarları, Slav dünyası ile çok özdeşleşmiştir. Bulgar yetkililer tutarlı olsaydı, Bulgarlarının tümünün de «gerçek Slav» değil, «Slavlaştırılmış Türk»ler olduğu gerekçesiyle toptan kovulmasını tavsiye etmek gerekecekti** (Davies. 219-221).

... Akdeniz, ... Sezar döneminde gerçekten bir Roma gölü haline gelmiştir. ... Ancak, Roma imparatorluğunun yıkılışından sonra Akdeniz'in bir daha siyasi olarak hiç birleşmemiş olması dikkat çekicidir. Deniz gücü, Akdeniz'in çevresinde kurulmuş kara imparatorluklarını yenmeye yetmemiştir. Gerçekten, *Müslüman devletler bir kere Yakın Doğu ve Afrika'da kök tutmaya başladıktan sonra* Akdeniz, kalıcı siyasi bölünmelerin mekanı olmuştur. Venedik gibi deniz ve ticaret güçleri, Avrupa'nın bütününe birleştirememiştir. *On dokuzuncu yüzyılın Avrupa güçleri ise Suriye'den Fas'a kadar sömürgeler kurmuş; ama Türkiye'deki en büyük Müslüman kaleyi yıkarak genel bir egemenlik kurmaları rakiplerince engellenmiştir* (Davies, 1995: 56, 59).

Sonuç ve değerlendirme

Bir kere geçmişi itibariyle Batının, Batı olmayana karşı en küçük bir üstünlüğü yoktur. Başkalarına atfedilebilecek her türlü vahşet, ilkelik, iğrençliği Roma'da da, Yunanistan'da da, Hıristiyanlıkta da, Yahudilikte de; yahut Batıya atfedilen üstünlük, zeka veya yeteneği başkalarında da görmek mümkündür. Batı uygarlığı, kendi içinde bile muazzam bir kan selinin ve iğrençliğin üzerine kuruludur. İsa'yı Yahudiler öldürmüş, Roma yüz binlerce Hıristiyan'ı, Katolikler ve papalar yüz binlerce Protestan'ı ve sözde inanmayı, Hitler milyonlarca Yahudi'yi, Avrupalılar Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nda birbirlerini kesmiştir.

Batı için, asıl kötü sicil Batı dışındaki tutumudur. Öyle yüzlerce yıl geriye gitmeye de gerek yok. İngiltere'nin, kendisi için büyük bir gelir kaynağı oluşturan afyon kullanımının Çin hanedanınca yasaklanması üzerine Çin'e karşı başlattığı ünlü Afyon Savaşlarının tarihi 1895'tir. Fransa, Henri Chari-

ere'nin Kelebek romanına konu olan, bir Okyanus adasındaki ünlü hapis-hanesini ancak 50 yıl önce 1952'de, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki barış, demokratikleşme modası sırasında mahcup olmamak için kapatmış, ama Cezayir hegemonyasını 1962'ye kadar bırakmaya yanaşmamıştır. Fransa ve ABD'nin Vietnam macerası henüz 40 yıllık, Batının kışkırtmaları ile yaşanan 1980-1989 İran Irak Savaşı veya Irak'ın 1991'de Ku-veyt'e saldırısı henüz 1020 yıllık hikayelerdir. Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Henri Kissinger, 4 Şubat 1985 tarihli **International Herald Tribune** gazetesinde İranIrak Savaşı konusunda büyük bir pervasızlıkla *"Bizim amacımız İran ve Irak'ı, ya da bunlardan birini tamamen yok etmek değil, kollarını kanatlarını kırıp güçsüzleştirmektir"* diyebilmiş; aynı Kissinger, Başkan Allende'nin öldürüldüğü 1974 Şili darbesinden sonra, gazetecilerin *"Egemen, bağımsız bir ülkenin seçilmiş başkanının ölümüne yol açan bir darbenin baş aktörü olmayı ahlaki buluyor musunuz"* sorusuna *"Başkaları bunu ahlaki bulmayabilir. Benim için önemli olan Amerikan halkının değerlendirmesidir. Biz Amerika'nın çıkarlarına göre hareket ediyoruz. Amerikanın ulusal çıkarlarına uygun olan, aynı zamanda ahlakidir"* diye karşılık vermiştir. Bugün de, 11 Eylül sonrası ABD ve Batı politikalarını, Filistin kıyımını (ya da Batı ABD destekli İsrail Vahşetini), Irak senaryolarını yaşıyoruz.

Batıya atfedilen "üstünlük"leri Norman Davies, "dinsel hoşgörü, insan hakları, demokratik yönetim, hukuk devleti, bilimsel gelenek, toplumsal modernizasyon, kültürel çoğulculuk, serbest piyasa ekonomisi ve yüksek Hıristiyanlık erdemleri sayılan iyilikseverlik, bireye saygı" olarak özetlemiştir.

Bunlar, kısmen ve göreceli olarak doğrudur. Hangisinin ne kadar doğru olduğu tartışılabilir. Serbest piyasa ekonomisinin gerçekten herkesçe benimsenmesi gereken bir erdem mi, yoksa Batı sömürsününün bir aracı, Batının işine yarayan bir silah mı olduğu sorgulanabilir.

Ama, bunların hepsi saygı değer erdemler olsa, Batı da hepsini gerçekten hak etmiş olsa bile, Batının bunları nasıl edindiği ve günümüzde bu değerlerin niçin sadece Batıda bulunduğu önemlidir. Niye Müslüman toplumlarda bu değerler genellikle yoktur? Batı uygarlığının en önemli unsuru Hıristiyanlık ise, hiçbiri Müslüman olmayan Güney Amerika ülkelerinde niçin bu değerler gelişmemiştir? Norman Davies'in hayranlıkla söz ettiği, o sırada uygarlığın çok gerisinde darma dağın derebeylikler halindeki Avrupa'nın ortasına kadar ilerleyen Arap Emevi Müslüman uygarlığı, ne olmuştur da

"din-sel hoşgörü, insan hakları, demokratik yönetim, hukuk devleti, bilimsel gelenek, toplumsal modernizasyon, kültürel çoğulculuk, serbest piyasa ekonomisi" vb.ni geliştirememiştir? **"Avrupalıları matematikle birlikte portakalla, limonla, ıspanakla, kuşkonmazla, patlıcanla, enginarla, makarnayla, diş macunuyla tanıştıran"** Araplar, daha sonra zekalarını, bilgilerini, ruhlarını mı yitirmiştir? Bilimsel gelenek, neden ilkel Avrupalıya bin beş yüz yıl önce matematik, cebir, kimya öğreten, makarna, diş macunu üretecek teknolojiye sahip Müslüman Arap'ta değil de Avrupa'da gelişmiştir? Bin beş yüz yıl önce koskoca bir imparatorluk örgütleyebilmiş MüslümanArap niçin toplumsal modernizasyona uzanamamış da tam tersine gerilemiştir? Çapulcu İspanyol istilacılara adeta küçük dillerini yutturan Aztek, Maya, İnka uygarlıkları yer yarıp içine mi girmiştir? Hele Afrika, hep bugünkü sürünme noktasında mıydı?

Bu soruları cevaplandırmadan Batının üstünlüğünü adeta kutsallaştırmak, kutsallaştıran Avrupalı ise bir küstah uyanıklık, Avrupalı değilse en azından aptallıktır.

Avrupa'nın sahip olduğu üstünlüklerin temelinde teknolojik gelişme, bunun altında da kaçınılmaz olarak para, kaynak yatar. Bu kaynağın tamamı "öz kaynak" değildir. Avrupa'da petrol yoktur; kömür ve demir dışında dikkate değer madeni yoktur. Olsa bile o dönemde varlığı bilinmiyordu, ihtiyaç yoktu; bilinseydi ve ihtiyaç olsaydı bile işleyecek teknoloji ve sermaye birikimi söz konusu değildi. O zaman, kendisindekinden çok daha fazla kaynağı Avrupalı nereden bulmuştur?

Bu birikimin başlangıcı, Amerika kıtasının keşfi, tapınaklarının merdivenlerini bile altından yapan Aztek, Maya ve İnka uygarlıklarının büyük zenginliğinin Avrupa'ya aktarılmasıdır. Kuzey Amerika'nın Kızılderilileri gibi, atının üstündeki İspanyol'u bir bütün, dolayısıyla doğaüstü bir güç sanıp, tapınma anlamında yere kapanan Güney Amerika yerlileri de silahı, savaş bilmemektedir. Dolayısıyla, bu insanları önce kandırıp sonra kesmek zor olmamıştır.

Nitekim Schumpeter de, her ne kadar "kapitalist işletmelerin gelişmesinden ayrı olarak" vurgusunu yapsa da kapitalizmin gelişmesindeki beş ana faktörü **"devletin rolü"**, **"altın"**ın henüz ekonomiyi belirleyecek güce erişmemiş olması, **"nüfus artışı"**, **"coğrafi keşifler ve fetihler"**, **"teknolojik gelişme"** olarak sıralamaktadır. Schumpeter'in coğrafi keşifler ve özellikle "fetihler" yerine "emperyalizm" demeyişini, önceki bölümlerde

aktardığımız militan kapitalizmseverliği, hatta kapitalizmtapınısı karşısında anlayışla karşılamak gerekir. Ama o bile, "iktisatçıların coğrafi keşifler ve fetihlere daha fazla önem verdiklerini" kabul etmekte, kendisinin de geçmişle ilgilendiği sürece bunları göz ardı etmeyeceğini belirtmekte ve şunları söylemektedir:

"Yeryüzünü ekonomik yönden de geliştiren, bir çok hammadde, yiyecek maddesi, tarımsal ve endüstriyel malı ortaya çıkaran, yeni şehirlerin, merkezlerin kurulmasını sağlayan bu gelişme, aslında üretimi önemli ölçüde geliştiren bir unsur değil midir? Böyle bir koz, başka ekonomik sistemler için de bir zenginlik sebebi teşkil etmez mi? Bu düşünceye katılan sosyalistler bile vardır. Bunlara göre, Marx tarafından bir determinizm sistemi içinde ortaya atılan «fakirleşme» teorisi ve bunun halk kitlelerine yayılması fikri, ancak yeni bölgelerin keşfi sayesinde gerçekleşmemiş; eski kıtalar-daki işsizlik yoğunlaşması yeni ülkelerden yararlanılarak önlenmiş, böylece proletarya hiç değilse «bir nefes alma» imkanı bulmuştur.

Yeni ülkelerin bulunmasının kapitalizme sunduğu şans küçümsenemez, ama bu şansların da ancak bir defa için ortaya çıktığı bir gerçektir. Ancak, her türlü toplumsal organizasyondan bağımsız olarak oluşan şanslar ilerlemenin ön koşuludur ve tarihte ancak bir kere gerçekleşebilirler. ... kapitalist gelişme de bu tip şansların kullanılması ve girişimcinin faaliyet alanına girmesi demektir. ... yeni ülkelerin değerlendirilmesinin, demiryollarının yapımı, deniz ulaştırması, tarım makineleri v.b. gibi bütün araçları sağlayan girişimciler kanalıyla olmuştur. Gelişme, tamamen kapitalist gelişmeye paraleldir. ..."

Şans, tamamen insanın iradesi dışında ve fakat tesadüfen onun çıkarına, iyiliğine gelişen olay demektir. Peki, "**devletin rolü**", "**altın**"ın henüz ekonomiyi belirleyecek güce erişmemiş olması, "**nüfus artışı**", "**coğrafi keşifler ve fetihler**", "**teknolojik gelişme**"... Bunların hangisi şans eseri-dir? Hangisi insan iradesi dışındadır? Devleti insan oluşturmamış, değişik alanlardaki rolünü o tayin etmemiş midir? Altını insan bulmuş, ekonomideki rolünü insan belirlemiş değil midir? İnsanlar kendi iradeleri ve keyifleri dışında mı çocuk yapmış, üremiştir? Coğrafi keşifler, fetihler, teknolojik gelişme, insan iradesinin dışında mıdır?

Schumpeter anlamsız, akıl dışı bir "savunma psikolojisi" içindedir. Nitekim hemen aşağıda kapitalizmin gelişmesinin beşinci unsuru olarak teknolojik gelişmeyi değerlendirirken "*Bazı çevrelere hakim olan, kapitalizmin*

gelişmesinin, büyük ölçüde üretim metotlarını baştan aşağı yenileyen icatlara, keşiflere dayandığı şeklindeki düşünce yanlıştır. Çünkü teknik yeniliklerin uygulanması, esas olarak iş adamlarının «kazanç avı» sayesinde mümkün olmuştur. ... İcat edici, keşfedici, yaratıcı çalışma da kapitalizmin bir eseridir. ... kapitalist etkinlik ve teknolojik gelişme, üretimdeki gelişmenin iki ayrı faktörü değil, birbirini tamamlayan iki bileşik unsurdur. Hatta kapitalist faaliyet, teknolojinin itici gücü niteliğindedir. Yeni ülkelerin değerlendirilmesi ve teknolojik gelişme, uzun vadede birbirleriyle çelişir görünmektedir: Oysa bunlar kapitalizmin mutlak başarıları olmakla birlikte, tekrar edilemeyen olaylar ve uygulamalardır" (Schumpeter, 1974: 170, 177) diyerek hem kendisiyle çelişkiye düşmekte, hem de genel olarak kapitalist sistem açısından yine bir "merdi kıpti" olarak "şecaat" arz edeyim derken "sirkatin" söylemekte; üstünlük, başarı dediği şey, sonunda hırsızlığa çıkmaktadır.

Schumpeter, yeni ülkeler keşfini, sanki Antarktika'nın keşfi gibi, hiç kan dökülmemiş, hiç yağma, talan yapılmamış, tamamen bilimsel ve insani amaçlar güdülmüş gibi anlatmaktadır. Antarktika'nın keşfinin bile iyi niyetle yapılıp yapılmadığını, orada insanla, insan yerleşmeleriyle, bir uygarlıkla, bir zenginlikle karşılaşılsaydı, Kolomb ve halefleri gibi davranılmaz mıydı bilemiyoruz.

Ama daha önemlisi, "yeni ülkelerin keşfi"nin tarihte ancak bir kez yaşandığı iddiasıdır. Sanki Amerika'nın keşfi ilk ve son keşiftir. Oysa Amerika'nın keşfi bile Güney Amerika ile bitmemiş, onu Kuzey Amerika izlemişken, Batının Senegal'i, Kongo'yu, Tanzanya'yı, Zimbabve'yi, Angola'yı, Afganistan'ı, Hindistan'ı, Pakistan'ı, Çin'i eskiden beri bildiğini nasıl varsayalım? Önemli olan yeni bir keşif değil, bir yerin daha sömürgeleştirilmesidir. Sömürgeleştirilen yerin varlığının önceden bilinip bilinmemesinin hiçbir anlamı yoktur. Amerika'nın keşfi sadece öğretici, uyandırıcı, tetikle-yici ve alt yapıyı oluşturan bir başlangıçtır. Batı Amerika'yı keşfettikten sonra "aa, bilinmeyen yerleri keşfetmek ne güzel, ne heyecanlı" diye başka yerler keşfetmiş değildir. Hatta Amerika'ya da bilinmeyen yerleri keşfetmenin keyfi nedeniyle değil, tam tersine bilinen bir yerin, Hindistan'ın zenginliklerine ulaşmak isterken gelmiştir. Dünyada keşfedilecek, yani varlığı bilinmeyen başka yer yoktu; maksat keşifse orada durmak gerekirdi. Asya ve Afrika'nın varlığı biliniyordu, keşfedilmelerine gerek yoktu; oralara neden gidildi?

Schumpeter, bir düz mantık oyunu ile "Amerika bir kez keşfedilir" de-

mek istiyor. Bir "bilinmeyeni" ortaya çıkarmak açısından bu doğrudur. Ama asıl keşfedilen, "bilinen" Afrika ve Asya'nın da sömürülebileceğidir, yani Schumpeter'in iddiasının tersine tarih tekerrür etmiştir. Asıl amaç, kendi deyimiyle "kazanç avı"dır. Bu avın, tarihte bir kez cereyan eden bir olay olması mümkün mü?

Özetle Avrupa sermaye birikiminin, kapitalizmin temelinde bu talan ve soygun vardır. Sonraki gelişmelerin tetikleyicisi budur.

Kuşkusuz Osmanlı İmparatorluğunun zayıflamaya başlamasına kadar bu gelişme çokça dışarı açılma olanağı bulamamıştır. Kristof Kolomb'un, her ne kadar yanlışlıkla Amerika'ya gitti ise de, Batı, Ümit Burnunu dolaşır ipek ve baharat kaynağı Hindistan'a ulaşmayı, bu Osmanlı engeli nedeniyle göze almıştır.

Güney Amerika'dan Avrupa'ya akan zenginlikler, yani sermaye, teknolojik gelişmeyi ateşlemiş, bu da ulaşım ve haberleşmeyi etkilemiş, askeri teknolojiyi oluşturmuştur. Bu gelişmeleri ciddiye almayan ve o zamana kadar topun dışında kılıç gücüyle Avrupa'yı dize getiren Osmanlı, askeri teknolojide geri kalmış, coğrafya üzerindeki kontrolünü yitirmiş, böylece dünya, önemli bir engeli ortadan kaldıran Avrupa'nın önüne açılmıştır.

Yine aynı sermaye sayesinde başta İngiltere olmak üzere Avrupa, Afrika'ya ve Asya'ya ulaşmıştır. Çünkü okyanus dalgalarına dayanıklı güçlü gemileri ancak bu kaynaklarla yapabilmişler, böyle uzun ve masraflı yolculukları ancak bu sayede finanse edebilmişlerdi. Ve Afrika'dan yüz, yüz elli yıl içinde köle olarak Batıya götürülürken ölen ve öldürülen insan sayısı hakkındaki en iyimser rakam 50 milyondur.

Kısaca eski Amerika uygarlıklarının talanıyla başlayan gelişme, yeni talan ve sömürü olanakları, yani kapitalist emperyalizm ile devam etmiştir. Batının, kendisi dışındaki uygarlıkları birer birer, ya fiilen, ya da köleleştirerek, kişiliksizleştirerek yok ettiği açıktır. Batı uygarlığı "tek"liğini buna borçludur.

"Zengin arabasını dağdan aşırır, fakir düz ovada yolunu şaşırır"miş. "Dinsel hoşgörü, insan hakları, demokratik yönetim" vb. de aynı sermayenin eseridir. İlk talanın sağladığı ilk teknolojik gelişme ve sanayileşmeyle oluşan ve sömürü canına tak ettiğinde makineleri balyozlarla kırarak isyan eden Avrupalı işçiler, öyle hemen sağlanıveren toplu sözleşme ve grev hakkı ile, kuruluveren işçi partileri ile sakinleşmiş değildir. Batı kapi-

talizmi, kendi işçisini, silah zoruyla sömürdüğü başka uygarlıklardan gelen kaynaktan verdiği sus payı ile sakinleştirmiş, demokrasi, insan hakları, hukuk devleti ve saire de bunun üzerine kurulmuştur. Yoksa Fransa'da 1789 devriminin, 1830 ayaklanmasının, 1848 Paris Komünü isyanının yaşandığı, Eliot'un mantığıyla ancak Batı uygarlığının yaratabileceği bir Victor Hugo'nun hapislerde yattığı, siyasal baskılar yüzünden 20 yıl Belçika'da sürgünde kaldığı dönem ile, Fransa Krallığının Afrika'da sömürge fethi peşinde olduğu dönem aynıdır. Hugo ve elbette hemen bütün benzerleri, sözde Batı uygarlığının değil, tam tersine Batının en vahşi dönemlerinin ürünüdür.

İnsanlara insanca yaşayacak geliri grev yapmadan, isyan etmeden verirsiniz toplu sözleşme hakkı tanımak, kültürel hak tanımak kolaydır, hatta gerekmez bile. İşveren bu parayı kendi kârından ödemediği için, onun tepkisiyle karşılaşmak da söz konusu değildir. Yani para olunca uygar olmak da, demokrat, hoşgörülü olmak da kolaydır. Arabalar kolayca dağları aşar. Ama dış sömürü olanağı bulunmayan, kendi kaynaklarıyla yetinmek zorunda olan toplumlarda, bir de mevcut kaynaklar dengesiz ve adaletsiz dağıtılıyorsa (ki yine önemli ölçüde Batının etkisiyle böyle olmaktadır), egemenlerin pastanın çoğunu yemeleri ancak baskıyla, şiddetle mümkün olmakta, bu da toplumsal barışın etnik, dinsel vb. her türlü nedenle hemen zedelenebileceği hassas bir ortam yaratmakta, bunun karşısına yeni baskı tedbirleri çıkmakta ve bu böyle sürüp gitmektedir.

Beş yüz yıldır sömürdüklerini bir an için helal edelim ve Batıya soralım: Bugün bile, sömürü olanaklarınızı yitirdiğiniz anda, sözünü ettiğiniz dinsel hoşgörü, insan hakları, demokratik yönetim, hukuk devleti, vb.den ne kadarı kalacaktır? Küreselleşme de bu sorudan duyduğunuz endişeden kaynaklanın bir yeni sömürgecilik değil midir? Küreselleşmenin de kurtaramadığı kapitalizmin tık nefes hale gelmesinin toplumlarınızda yarattığı sorunlar (işsizlik, yabancı düşmanlığı vb.), bu endişeyle örtüşüyor mu? Yani sorun, sermaye birikimini sürdüreceği yeni sömürü olanaklarını, kendi dışındaki bütün uygarlıkları, bütün dünyayı yoksullaştırarak yok etmiş olmanız değil mi?

Nitekim ABD'ye yönelik 11 Eylül saldırısı sadece Avrupa'ya özgü olduğu ileri sürülen değerlerin, başta dinsel hoşgörü, kültürel çoğulculuk olmak üzere, insan hakları, demokratik yönetim, hukuk devleti dahil birçoğunun nasıl birer kağıttan kaplan olduğunu, sindirilmemiş olduğunu ortaya koymaya yetmiştir. Gerek Amerika'da gerekse Avrupa'da, 11 Eylül'den sonra

özgürlükler kısıtlanmış, ulaşım, haberleşme, toplanma hakları sınırlandırılmış, internet haberleşmesi bile izlenmeye başlamış, yabancılar ve azınlıklar üzerinde hem devlet güçleri hem sokaktaki adam ağır baskılar uygulamaya başlamış, sorgusuz, yargısız hapse atılmış, sınır dışı edilmişler, ciddi bir Müslüman düşmanlığı başlamış, Amerika terörle mücadele bahanesi ile dünya haritasını yeniden çizmeye girişmiş; ABD'nin hınk deycisi İngiltere hükümeti hemen basına neyi yayınlayıp neyi yayınlayamayacağını dikte etmiş, Blair, Irak savaşının en hararetli yandaşı kesilmiş; kısaca 11 Eylül tıkanan kapitalizme oksijen işlevi görmüştür.

Bu arada Batının "Avrupa" kanadı, Amerika'nın muhtemel Irak operasyonuna karşı çıkar görünmektedir; ama bu karşı çıkışta bir çifte standardın, hatta bir iki yüzölçümünün bulunmadığını, 11 Eylül hadisesine de PKK terörüne baktığı gibi bakmadığını söylemek zordur. Çünkü Avrupa'nın kendisine dokunmadığı, hele rakiplerine, hasımlarına dokunduğu sürece bütün yılanlarla barışık olmak, kendisine dokunmadıkça başkalarının teröristlerine özgürlük mücadelecisi saymak gibi bir sabıkası vardır. Başta Almanya, Belçika, Hollanda olmak üzere bir çok Avrupa ülkesinin, tıpkı PKK'luların, Milli Görüşçülerin, Cemalettin Kaplanların, ülkücü militanların olduğu gibi 11 Eylül saldırısını düzenleyen El Kaide militanlarının da ana üssü olduğunu bu ülkelerin kendileri bile yadsımamıştır. Alman İstihbaratının, Muhammed Atta'nın Almanya'daki varlığından ve faaliyetlerinden haberdar olmaması mümkün müdür?

Aynı şekilde, Amerika'nın bugün baş düşman ilan ettiği El Kaide ve Usame Bin Ladin, vaktiyle Sovyetler'e karşı özgürlük mücadelecisi olarak doğrudan veya dolaylı olarak besleyip büyüttüğü El Kaide ve Usame Bin Ladin; Saddam ise daha otuz yıl önce krallığa karşı darbe yapan Baas hareketi olarak ve 20 yıl önce Humeyni İran'ına karşı kışkırtarak desteklediği Saddam'dır.

Avrupa'nın Irak konusunda Amerika'ya karşı çıkmasında da söz konusu üstün değerlerin yeri yoktur. Birincisi, sözde BM ambargosuna rağmen hepsinin Irak'la şu veya bu düzeyde ticari ilişkisi vardır. Belki daha önemlisi de, Kosova hareketinden sonra Balkanlara, Afganistan operasyonu ile Orta Asya petrolünün ortasına yerleşen Amerika'nın bir de Irak petrol varlıklarının başına tek başına yerleşmesi olasılığı karşısında canları sıkılmaktadır, o kadar.

Kısaca, beş yüz yıldır başkalarını sömürerek sağladıkları sermaye biriki-

mi olmasaydı, onlar da bu değerler açısından, küçümsedikleri bölge veya toplumlardan hiç farklı olmazlardı; onların da arabaları düz ovada yolunu şaşırırdı!

***

Bu çalışmanın ilk cümlesi, "Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliği, gerçekten çok tuhaf biçimde tartışılmakta, en iyi niyetli yandaşları, 'Avrupa Birliği üyeliğe kabul etmese bile, bu sayede hiç olmazsa Avrupa, yahut Batı değerlerine olabildiği kadar yaklaşmış oluruz; çünkü başka türlü bizim demokrat, insan haklarına saygılı, uygar bir ülke olmamız mümkün değil' gibi bir yaklaşım sergilemektedir" idi.

Bu mantığın sahipleri arasında, Mesut Yılmaz gibi, Türkiye'nin son yirmi yılında başbakanlık dahil hep sorumluluk mevkilerinde bulunmuş, bu kadar istiyor idiyse Türkiye'yi demokrat, insan haklarına saygılı, uygar bir ülke yapmak, ölüm cezasını kaldırmak, Kürtçe eğitim hakkı tanımak için, belirli bir dönemde de olsa Meclis çoğunluğu dahil her türlü güç ve yetkiyi elinde bulundurmuş; Bülent Ecevit gibi tam üyelik fırsatı ayağına kadar gelmişken, şimdiki ısrarına hayret ettirecek biçimde kaçınmış olanların bulunması hayli şaşırtıcıdır.

Bugün idam cezasının kaldırılması için "yoksa AB trenini kaçıırız; bu da bölünmemize yol açar" gibi garip iddialarla cansiperane mücadele eden o Mesut Yılmaz ki, Öcalan'ın İtalya'da yakalanmasından sonra, ortağı bulunduğu koalisyonun yine ANAP'lı Adalet Bakanı Hasan Denizkurdu'nun gündeme getirdiği "sıcak kestane önümüze getirilip konmadan şu idam meselesini halledelim" önerisine karşı çıkanların başında gelmiştir.

İnandırıcılıktan ve içtenlikten uzak bu iddia ve saçmalıklara, Batının ekonomik ve sosyal diktelerine hiç sesini çıkarmaz hatta imzasıyla iç hukuk haline getirirken, Öcalan'ın idamı ve ana dilde öğretim konularında birden aslan kesilen MHP itirazlarını da; Adnan Menderesler, Deniz Gezmişler asılırken, 12 Martlar, 12 Eylüller olurken, değil Türk generallerini aşağılamak, etkisiz hale getirmeye çalışmak, sırf solu yok ediyorlar diye keyifle kadeh kaldıran Batının iki yüzlülüğünü de eklemekte sakınca yoktur.

Demek Batı için 60'lardaki, 70'lerdeki, 80'lerdeki askeri darbelerin, idamların hiç öne-mi yoktur ve sanki önemli olan sadece Öcalan'ın idamıdır. Türkiye'nin, o zamanki adıyla Ortak Pazar'la imzaladığı anlaşmanın tarihi 1963'tür. 1990'lara kadar Batı tam üyelik koşulu olarak demokrasi, insan hakları, idamın kaldırılması, herkese ana dilinde eğitim hakkı, hele hele

Kıbrıs ve Ege sorunlarından söz etmemiştir. Bu arada değişen tek şey ise Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıdır. Demek Sovyetler yıkılmasa Batı da bu kadar uygarlaşmayacakmış; AB Türkiye'yi tam üyeliğe belki yine kabul etmeyecek, ama hiç değilse başka hiçbir talip için düşünmediği şartlar bizim için de aklına gelmeyecek, belki yine ekonomik gerekçelerle oyalamayı sürdürecekmış. Nitekim Türkiye'nin 1987'deki başvurusu, 1989'da ekonomik gerekçelerle reddedildi.

Türkiye sadece Sovyet tehdidi karşısında et ve kandan oluşturduğu canlı set nedeniyle Batı için önemli idi; içerdeki sol akımların yok edilmesi, bu yolda gerekirse darbeler yapılması, insanların idam edilmesi, zindanlarda çürümesi Batı için bu nedenle gerekli idi; bu nedenle aynı Türk generallerin, aynı sağcı, gerici, ırkçı siyasetçilerin sırtı sıvazlanıyordu.

Eğer günümüzde uygarlığın ölçüsü Kopenhag Kriterleri ise, demek Avrupa'nın kendisi de 1990'lara kadar uygar filan değilmiş.

Buna rağmen, Avrupalının kendini beğenmişliğini, onaylamasak bile anlamak mümkündür. Ama ya Türkiye gibi, asırlardır "Avrupalılık", yahut "Avrupalı sayılma" tutkusuyla, olmadık zilleti göze alanlara ne demeli? Hem de onlar, İspanyol'u, İrlandalıyı bile Avrupa, yahut Batı saymazken!..

Dünya tarihine baktığımızda Avrupalılık iddiasındaki toplumlar olarak Türklerle Rusları görüyoruz. Rusların Avrupalılık iddiası veya tutkusu bizimkinden daha eskidir ve çok ilginç bir şekilde aynı argümanlarla yaşamıştır.

Rusya'nın Avrupa'ya dahil olup olmadığı beş yüz yıllık bir sorun, Rusya Avrupalı ve Avrupalılar için bir sara nöbetidir. Batılılar sık sık onu dışlamak için gerekçe aramış, Ruslarsa kabul edilmek istenip istenmediklerinden hiç bir zaman emin olmamışlardır. Şu tespit, o dönemde Rusya'daki tartışmaların bizim bugünkü tartışmalarımıza ne kadar benzediğini göstermektedir:

"Rus entelektüelleri, ... Rusya'nın Avrupalılık derecesinden emin değildirler. Slavcı Nikolay Danilevski, 1871'de yazdığı «Rusya ve Avrupa» adlı eserinde, Rusya'nın Asya ile Avrupa'nın ortasında kendi belirgin Slav kültürüne sahip olduğunu savunmuş; Dostoyevski ise, bir konuşmasında, «Avrupa ulusları, bizim için ne kadar değerli olduklarını bilmiyorlar» diye Avrupa'ya övgü düzmüş; sadece küçük bir «doğucu, Asyacı» grubu, ... Rusya'nın kesinlikle Avrupalı olmadığına ısrar etmiştir." (Davies, 1995: 10)

"Bolşevikler, dışarıda büyük ölçüde, ... ölüm ve yıkım saçan vahşi Asyalılar çetesi olarak kabul edilmiş; içeride ise, genellikle Yahudiler tarafından yönetilen, Batı parasıyla desteklenip Alman gizli servisince yönlendirilen bir Batı tohumu olarak suçlanmışlar; güçlü bir resmi görüş çizgisi de Devrimin, «çökmüş» Avrupa ile bütün bağları kopardığına inanmıştır.

"(...) Bolşevik liderliği açısından Lenin ve çevresi, Avrupa ile çok yakından özdeşdir. Kendilerini, Fransız devrimi ... geleneğinin devamı olarak kabul etmişler; o andaki köklerini Almanya'daki sosyalist harekette görmüşler; ... Komintern, komünist önderlikte bir Avrupa Birleşik Devletleri olasılığını tartışmıştır. Sovyetler Birliği ancak bütün Bolşeviklerin katledildiği Stalin döneminde Avrupa işlerinden manen uzak kalmış, ... etkili bir göçmen Rus aydınları grubu Rusya'nın kültür karışımı içerisinde Asyatik unsurlara yeniden değer kazandırmaya çalışmıştır. ... «Avrasyalılar» olarak bilinenler ise, bir yandan Batı Avrupa'nın üstün niteliklerine özel bir vurgu yaparken, öte yandan Bolşevizme de kökten karşı çıkmıştır.

"Buna rağmen, Rusya'nın Avrupalı nitelikleri hakkındaki kuşkuculuk, Rusya içinde ve dışında devam etmektedir. (...)" (Davies, 1997: 10, 1213).

***

Son olarak Norman Davies'in Araplar, Türkler ve Müslümanlık konusundaki görüşlerine de kısaca değinmekte yarar var.

Davies'in hayranlıkla söz ettiği Muhammed ve Arapların kuşkusuz bu hayranlığı haklı çıkaracak bir çok meziyeti vardır. Ama bir Avrupalı için önünde sonunda bir işgalciden ibarettirler.

Buna karşılık, Bulgaristan'da Jivkov dönemindeki baskılarla ilgili yorumu hariç, Davies Türklere karşı hayli mesafelidir. Bizim sadece farklı Türk boyları olarak bildiğimiz Hazalardan Peçeneklere, Hunlardan Avarlara, Alanlara, Tatarlara kadar çeşitli gruplar, değişik ve birbirinden bağımsız, ayrı ulusal birimlerdir Davies'e göre ve bütün bunların dışında "Türkler" diye apayrı bir ulus daha vardır. Hunlar Avrupa'yı tarumar etmiş, taş taş üstünde bırakmamış bir barbar güruhudur. Attila'nın atının geçtiği yerde ot bitmez! Yahudi Hazarlardansa hayli sıcak söz eder.

Asıl önemlisi, Sezar döneminde bir Roma gölü haline gelen Akdeniz'in, Roma imparatorluğundan sonra Müslüman devletlerin Yakın Doğu ve Afrika'da kök tutmaya başlamasıyla bir daha siyasi olarak hiç birleşemediği, on dokuzuncu yüz yılın Avrupa güçlerinin Suriye'den

Fas'a kadar sömürgeler kurduğu halde Türkiye'deki en büyük Müslüman kaleyi yıkarak genel bir egemenlik kurmalarının rakiplerince engellendiği şeklindeki son derece açıklayıcı görüşüdür.

Davies, Akdeniz'in Roma'dan sonra bir daha Avrupa bütünlüğünün merkezi olamamasından "Türkiye'deki en büyük Müslüman kaleyi" sorumlu tutmaktadır. Oysa Araplar sadece Müslüman değil, Müslümanlığın kurucusudurlar. Onlar da Avrupa'yı istila etmiştir. Türkler Viyana kapılarına dayanmışsa, Arapların da Paris, hatta Londra kapılarına dayandığını, hatta Hıristiyanlığı Avrupa'ya hapsederek Avrupa kavramının oluşumuna neden olduğunu ilginç bir tezle, "Muhammed olmasaydı Şarlman da, Avrupa da olmazdı" diye kendisi anlatmaktadır. Yani Akdeniz'i Avrupa bütünlüğünün merkezi olmaktan çıkararak Türkler değil Araplardır. Ayrıca Araplar da Paris kapılarına herhalde ellerinde buketlerle dayanmamışlardır. Avrupalıların, daha sonraki sömürgeci politikaları ile bunun acısını fazlasıyla çıkardıkları da bir gerçektir.

Akdeniz'in bir Avrupa gölü olamayışına bu kadar hayıflanmanın altında yatan emperyalist duygu gizlenir gibi değildir. "*Gerçekten, Müslüman devletler bir kere Yakın Doğu ve Afrika'da kök tutmaya başladıktan sonra Akdeniz, kalıcı siyasi bölünmelerin mekanı olmuştur*" sözleri ise, 11 Eylül sonrasındaki Amerikan politikalarında ifadesini bulan, Avrupa'da özellikle Roma'nın varisi İtalya'da etkin biçimde yaygınlaşan haçlı ruhunu anımsatmaktadır. Bu ifadeler tarihsel gerçeği yansıtsa bile, satır aralarında gizli hayıflanma duygusu da, bunun o ünlü dinsel hoşgörü, kültürel çoğulculukla hiç ilgisi olmadığı da açıktır.

Bütün bunlara rağmen Davies'in Araplara sıcak bakışına karşılık Türklerle mesafeli duruşunun sanırız bir tek açıklaması vardır.

Araplar, bir süre sonra Avrupa'dan çekilip geldikleri yere dönmüşler ve hiçbir zaman Avrupalılık iddiasında bulunmamışlardır. Oysa Türkler, coğrafi olarak bir ayakları ile hâlâ Avrupa'da, hem de onun en stratejik noktasında durdukları gibi, bir de Avrupa Birliği diye tutturmuşlardır. Viyana kapılarından ancak 240 yılda Edirne'ye kadar uzaklaştırabildikleri Türkler şimdi bir başka türlü yine kapıyı çalmaktadır. İstanbul'un Müslüman Türkler tarafından fethi ve hâlâ onların elinde olması da, Kurtuluş Savaşı da hâlâ hazmedilmiş değildir. Çünkü, özünde tam olarak Batılı yahut Avrupalı sayılmasa da Bizans ve İstanbul, onlara göre Hıristiyan kalmalıydı.

Ama, Davies'in Müslüman Araplara karşı hayranlığına bakınca, "acaba

Türkler Hıristiyan olsaydılar İstanbul'un sahibi olmaları hoş görülür müydü" sorusuna olumlu bir karşılık vermek de mümkün görünmemektedir. Çünkü satır aralarında, sanki Arapların tercih edileceği izlenimi vardır.

Özetle, Avrupa'nın uygarlığın yaratıcısı ve sahibi olduğu iddiası matematiksel olarak olanaksız, gerçek dışı, bencil, haksızdır. Sadece teknoloji olarak alsak bile, uygarlık tüm insanlığın malıdır. Hindistan'ın, Çin'in, Japonya'nın, Afrika halklarının, Azteklerin, Mayaların, İnkaların, Asurların, Sümerlerin, Babillilerin, Hammurabi'nin, Kızılderililerin, İbni Sinaların, barutu icat eden Çinlinin, Gemici Fenikelilerin, hatta ateşi, tekerleği keşfeden ilkel insancıkların da uygarlığa, insanlığa büyük katkıları vardır.

Avrupa'nınsa, kendi Hıristiyanlığına da, Arap ve Türk İslamiyet'ine de, genel olarak İslamiyet'e de, hatta Yahudiliğe de belli bir bakış açısı vardır. Bu bakışın hiç de dostça, demokratça, evrensel insan haklarına uygun olduğu söylenemez.

Katar, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt demokrat ülkeler midir? Pakistan'da hem bir askeri yönetim hem de nükleer güç yok mu? Dünyede, bugün de monarşik ve demokrasi ile ilgisi olmayan bir krallık olan Suudi Arabistan niye bugün kara listede? Güney Kore'de de, kuzey Kore'de de Avrupa tarzı demokrasi yok; ama Amerika neden Güneye hayran da Kuzeyden nefret ediyor? Saddam Halepçe'de hardal gazı ile 5 bin Kürt'ü öldürdüğü zaman demokrat mıydı da Batının çıtı çıkmadı? Amerika'nın has adamı Şah döneminde İran demokrat mıydı? Şah demokrat olmadığı için, Humeyni demokrasi sözü verdiği için mi Batı başlangıçta Humeyni'yi destekledi? Amerika bunun için mi Şah'tan desteğini çekip devrilmesine göz yumdu, hatta zemin hazırladı?

Avrupa, kendisi dışındakilerin söz konusu değerlere sahip olmasını isteyecek kadar aptal değildir. Ama ister görünecek kadar da kötü niyetle kurnazdır. Çünkü Batı, Irak benzeri ülkelerde gerçekten uygar yönetimler değil, kendi çıkarlarına hayır demeyecek yönetimler ister.

Demokrasi, insan hakları, dinsel hoş görü, vb. evrensel, Avrupa'nın tekelinde olmayan değerlerdir. Onlar da bu noktaya kolayca, bedel ödmeden ulaşmamıştır. Bu değerleri önemseyen toplumların da, bedelini ödeyerek, kendi iç dinamikleriyle geliştirmekten başka çaresi yoktur. Çünkü kimse kimseyi, halk deyimi ile babasının hayrına uygarlaştırmaz, dökme suyla kuyu dolmaz, elden gelenle karın doymaz, o da vaktinde gelmez...

Batının bile ilk tökezlemede (11 Eylül) babası belirsiz çocuk gibi cami avlusuna bırakmakta tereddüt etmediği bu değerlere, yine onların itip kakmasıyla, AB'ne üye oluvererek, on beş günde on beş yasa çıkarıvererek sahip olunmaz.

Bizi aralarında görmeyi asla istemedikleri açık!.. Ama bizim bir takım üstün değerlere kendi çabamızla sahip olmamızı da engelleyemezler.

Kaynaklar

DAVIES, Norman, **Europe, A History**, Oxford Üniv. Yay., Londra, 1995.

SCHUMPETER, A. Joseph, **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi**, 2 cilt, çev: AKOĞLU Tunay, TINAZ Rasin, Varlık Yayınevi, Nisan 1974Ağustos 1977. (Schumpeter, A. Joseph, **Capitalism, Socialism and Democracy**, Üçüncü Baskı, Harper Torchbooks, New York 1950.)